

Grzywna samoistna jako środek proporcjonalnej reakcji na przestępczość w polityce karnej

Karolina BLOCH
dr Konrad BUCZKOWSKI
dr hab. Paweł OSTASZEWSKI

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Grzywna – analiza dogmatyczna (Konrad Buczkowski)	13
1.1. Rys historyczny	13
1.2. Grzywna w Kodeksie karnym z 1997 r.	16
1.3. Egzekucja grzywny	19
2. Grzywna – analiza prawnoporównawcza (Konrad Buczkowski)	22
2.1. Austria	23
2.2. Czechy	24
2.3. Estonia	26
2.4. Finlandia	28
2.5. Francja	30
2.6. Niemcy	31
2.7. Portugalia	32
2.8. Rumunia	33
2.9. Włochy	34
2.10. Podsumowanie	36
3. Badania dotyczące efektywności kary grzywny (Karolina Bloch)	38
4. Obraz statystyczny – Polska (Karolina Bloch)	46
4.1. Grzywna samoistna w statystykach – obraz ogólny	46
4.2. Dane egzekucyjne	51
4.3. Wykonywanie i zamiany kary grzywny	53
5. Statystyki międzynarodowe (Karolina Bloch)	55
6. Powrotność do przestępstwa (Paweł Ostaszewski)	64
7. Udział grzywnien w dochodach wymiaru sprawiedliwości (Paweł Ostaszewski)	67
Zakończenie	69
Bibliografia	71

Wprowadzenie

Kara kryminalna polega na zadaniu sprawcy przez uprawniony organ celowej i osobistej dolegliwości za popełnienie czynu niezgodnego z prawem¹. Dolegliwość powodowana przez karę grzywny różni się jednak od pozostałych kar zawartych w polskim kodeksie karnym, ponieważ jako jedyna ma charakter ekonomiczny i polega na zobowiązaniu skazanego do wpłaty kwoty pieniężnej w wysokości określonej przez sąd. Nie ingeruje więc w wolność jednostki, a narzędziem jej ściągania jest pieniądz stanowiący dobro odnawialne². Środki te trafiają do Skarbu Państwa, a nie do pokrzywdzonego. Celem grzywny nie jest zatem finansowa rekompensata wyrządzonej danej osobie krzywdy, a co za tym idzie, wymierzana powinna być w inny sposób niż środki kompensacyjne³. Zdaniem niektórych autorów w pewnym sensie pełni ona także funkcję kompensacyjną. Jest ona w tym przypadku rozumiana szeroko i w przeciwieństwie do tradycyjnej definicji nie odnosi się do jednostkowego pokrzywdzonego, a do kompensowania skutków przestępczości ogółem⁴.

W zamieszczonym w art. 32 k.k. katalogu kar grzywna została ulokowana na pierwszym miejscu. Jest to zmiana w stosunku do wcześniej obowiązującego kodeksu z 1969 r. Obecnie kary ułożone są od najłagodniejszej do najsurowszej zgodnie z abstrakcyjnie ujmowanym stopniem ich dolegliwości. Komentatorzy podkreślają, że ten abstrakcyjny wymiar nie powinien być utożsamiany z rzeczywistą dolegliwością wymierzonych kar, gdyż *in concreto* dolegliwość wysokiej kary grzywny może być bardziej dotkliwa niż krótkoterminowej kary pozbawienia wolności⁵. Nowy sposób uszeregowania kar ma wskazywać ustawowe priorytety wymiaru

¹ M. Melezini, *Kara grzywny* [w:] *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, red. M. Melezini, Warszawa 2016, s. 85.

² K.A. Wiśniewska, *Koszty kary kryminalnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 93 (2016), s. 37.

³ J. Utrat-Milecki, *Penologia ogólna. Perspektywa integralnokulturowa*, t. 2, Warszawa 2022, s. 172.

⁴ W. Dadak, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych*, Warszawa 2011, s. 55.

⁵ J. Majewski, *Art. 32 [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1-52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.

kary, zgodnie z którymi dopiero stwierdzenie, że kara o niższym stopniu dolegliwości nie spełni swojej funkcji, upoważnia sąd do orzeczenia kary o wyższym stopniu surowości⁶. Ustawodawca jasno wskazuje tym samym, że w pierwszej kolejności powinny być orzekane środki o charakterze wolnościowym.

Początków kary grzywny należy upatrywać w systemie opłat, które w średniowieczu sprawca ponosił wobec władcy za naruszenie praw. Władca był bowiem gwarantem praw, których naruszenie stanowiło jego obrazę⁷. Stosowanie kary grzywny w kolejnych wiekach uzależnione było od przemian wartości przypisywanych wolności oraz dobrom materialnym. W XVIII w. kara ta została praktycznie wyparta przez karę pozbawienia wolności, co wynikało z przypisywanego tej drugiej efektu poprawczego, a także z uznania jej za równiejszą. Podstawą tego podejścia było stwierdzenie, że ludzie są równi w wolności (mają ją wszyscy), ale nie w posiadaniu dóbr materialnych. Grzywna w tym ujęciu miała być karą faworyzującą bogatych. W XIX w. dostrzeżono jednak, że w przypadku krótkoterminowych kar pozbawienia wolności czas ich trwania nie pozwala na osiągnięcie rzeczywistej poprawy, a pobyt w więzieniu utrudnia prawidłowe i zgodne z prawem funkcjonowanie po jego opuszczeniu. Z kolei XX w. przyniósł uznanie wolności za dobro najwyższej wartości, co wprowadziło priorytet kar wolnościowych. Okazało się jednak, że dla wielu osób spłata orzekanych grzywien nie była możliwa, przez co ostatecznie trafiały one do więzień. Niespłacalna kara grzywny stała się więc ukrytą karą pozbawienia wolności. Doprowadziło to do wypracowania nowych sposobów minimalizowania ryzyka uwięzienia w zamian za niewykonaną karę grzywny w postaci uwzględnienia przy jej orzekaniu sytuacji ekonomicznej sprawcy, możliwości rozłożenia grzywny na raty oraz jej odpracowania⁸.

Przyjęty w społeczeństwie sposób rozumienia pieniądza jako środka płatniczego rodzi ryzyko związane z dosłownym rozumieniem nakładania kary pieniężnej jako ustalania ceny danego czynu. Podejście to może przekładać się na przekonanie, że wszystko może być zrekompensowane odpowiednią opłatą. Ivó Coca-Vila wskazuje, że takie rozumowanie wypacza ideę grzywny. Autor argumentuje, że kara pieniężna nie ogranicza się do uszczuplenia majątku sprawcy i to nie na to w rzeczywistości jest nakierowana. Jej głównym celem jest czasowe zmniejszenie zdolności konsumpcyjnej, przez co stanowi ona formę ograniczenia wolności działania. Ostatecznie więc kara ta nie jest nakierowana na zabór środków finansowych, a na ograniczenie tego, co można za nie nabyć⁹. Wojciech Dadak podkreśla przy tym, że dolegliwość ta nie polega na pozbawieniu skazanego określonych praw, a ogranicza się

⁶ G. Łabuda, Art. 32 [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.

⁷ J. Utrat-Milecki, *Penologia ogólna...*, s. 172.

⁸ P. Faraldo Cabana, *A certain sense of fairness? Why fines were made affordable*, „European Journal of Criminology” t. 12 nr 5 (2015), s. 619–625, DOI: 10.1177/1477370815587765.

⁹ I. Coca-Vila, *What's really wrong with fining crimes? On the hard treatment of criminal monetary fines*, „Criminal Law and Philosophy” t. 16 nr 2 (2022), s. 11–12, DOI: 10.1007/s11572-021-09623-3.

do utrudnienia lub uniemożliwienia ich realizacji, przez co jej skutek ma jedynie charakter fizyczny, a nie prawny¹⁰. Nie zmienia to faktu, że społeczne postrzeganie kary grzywny często przyjmuje narrację ceny za przestępstwo, w szczególności w przypadku grzywnien wymierzanych jako stała kwota przewidziana za dany czyn¹¹. To w połączeniu z poglądem, że życia czy zdrowia ludzkiego kupić nie można, stanowiło jeden z argumentów dla uznania kary grzywny za odpowiednią jedynie dla określonej grupy czynów – głównie tych o niewielkim i średnim nasileniu społecznej szkodliwości (drobnych, pospolitych przestępstw), jak również czynów o charakterze ekonomicznym (jako kara nakierowana na zdobytą za ich pomocą korzyść finansową)¹².

Finansowy charakter kary grzywny ma jeszcze kilka innych konsekwencji. Po pierwsze, cechuje się ona podzielnością, elastycznością i stopniowalnością¹³. Jednocześnie odnosi się do uniwersalnego miernika, jakim jest pieniądz. Skazany może zidentyfikować stopień dolegliwości na podstawie doświadczeń dnia codziennego i to już w momencie wydania orzeczenia. Grzywna różni się w tym aspekcie od kary ograniczenia lub pozbawienia wolności, w przypadku których stopień odczuwanej dolegliwości uzależniony jest od faktycznych warunków wykonania kary, nieznanymi sprawcy w momencie wyrokowania¹⁴. Obecnie, w czasach dążenia do sukcesu materialnego, deprywacja środków finansowych wymierzona w odpowiednio wysokim stopniu powinna być sankcją szczególnie skuteczną, ponieważ uderza w dobro nadzwyczaj pożądane¹⁵. Jako że podstawą grzywny jest pieniądz będący dobrem odnawialnym, jej zaletą jest też odwracalność przekładająca się na możliwość restytucji stanu sprzed skazania. Skutki wykonania kary, choć dolegliwe, mają charakter czasowy, a sprawca – poprzez pracę – ma szansę na powrót do stanu finansowego sprzed wyroku. Ma to też istotne znaczenie w przypadku niesłusznych skazań, których skutki w łatwy sposób mogą zostać zniwelowane¹⁶.

Z drugiej strony, poleganie na finansach sprawia, że poziom odczuwanej dolegliwości jest względny i zależny od stanu majątkowego oraz sytuacji życiowej danej osoby. Może to skutkować kolizją z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa poprzez dyskryminację osób mniej zamożnych i czynienie z grzywny przywileju klas posiadających¹⁷. Ponadto, rzeczywiste zaistnienie dolegliwości możliwe jest tylko pod warunkiem dysponowania przez sprawcę jakimkolwiek majątkiem, a co za tym idzie, jego brak powinien skutkować

¹⁰ W. Dadak, *Grzywna samoistna...*, s. 32.

¹¹ P. O'Malley, *Theorizing fines*, „Punishment & Society” t. 11 nr 1 (2009), s. 76, DOI: 10.1177/1462474508098133.

¹² J. Jakubowska-Hara, *Rola kary grzywny w polityce kryminalnej* [w:] *Reformy prawa karnego. W stronę spójności i skuteczności*, red. J. Utrat-Milecki, Warszawa 2013, s. 104.

¹³ M. Melezini, *Kara grzywny* [w:] *Kary i inne środki reakcji...*, s. 86.

¹⁴ W. Dadak, *Grzywna samoistna...*, s. 25.

¹⁵ J. Utrat-Milecki, *Penologia ogólna...*, s. 176.

¹⁶ W. Dadak, *Grzywna samoistna...*, s. 56.

¹⁷ J. Makarewicz, *Prawo karne ogólne*, Kraków 1914, s. 262.

wymierzeniem innej kary. Rodzi to jednak ryzyko zatajania majątku, zwłaszcza przechowywanego w dobrach łatwych do ukrycia¹⁸. Jednocześnie zadawana przez grzywnę dolegliwość może mieć charakter rozproszony, przez co skutki będą odczuwalne nie tylko dla samego skazanego, ale także dla osób mu najbliższych poprzez negatywny wpływ (choćby i czasowy) na możliwości zaspokajania ich potrzeb. Dodatkowo, kara grzywny jest jedyną sankcją, która może zostać uiszczona przez inną osobę niż skazany. Pieniądz, w przeciwieństwie do wolności, nie jest dobrem osobistym, a ma charakter płynny. W związku z tym może nie tylko być przekazywany, ale też niemożliwe jest rozróżnienie poszczególnych części większej sumy. Przez to weryfikacja źródła pochodzenia kwoty przeznaczonej na spłatę grzywny jest trudna, a nadmierne skupienie się na tym aspekcie przysporzyłoby zbyt wiele pracy i blokowałoby skuteczne działanie wymiaru sprawiedliwości¹⁹. Wymierzanie kar opartych na środkach pieniężnych wiąże się w końcu z ryzykiem wykorzystania ich niezgodnie z przeznaczeniem, to znaczy nie tyle do karania za przestępstwa, a do regulowania polityki fiskalnej państwa²⁰. Nakładanie kar finansowych może wydawać się w tym kontekście szczególnie atrakcyjne jako narzędzie zarządzania deficytem budżetowym, a tym samym wypaczać rzeczywisty ich cel.

Kara grzywny najczęściej analizowana jest w porównaniu z karą pozbawienia wolności. Ujmował ją w ten sposób już Juliusz Makarewicz, pisząc wprost, że główną zaletą grzywny jest fakt, że nie jest ona karą pozbawienia wolności²¹. Pozbawienie wolności generuje wysokie koszty nie tylko w wymiarze finansowym, ale także społecznym (związane z czasowym usunięciem i powrotem członków do społeczności czy wpływem na środowisko rodzinne). Podejście do kary grzywny jako alternatywy pozbawienia wolności ma dwojakie znaczenie. Po pierwsze, jako kara nieizolacyjna nie odrywa ona sprawcy od jego środowiska i pozwala mu uniknąć demoralizującego efektu pobytu w placówce penitencjarnej. Nora Demleitner idzie o krok dalej i wskazuje na pozytywne efekty w przywracaniu sprawcy do społeczeństwa – spłata kary grzywny wymaga od niego zatrudnienia i utrzymywania relacji międzyludzkich, co stanowi czynnik umożliwiający readaptację²². Z drugiej strony ma to też znaczenie systemowe, ponieważ z perspektywy wymiaru sprawiedliwości jej wykonanie jest stosunkowo łatwe i tanie, jako że ogranicza się do uiszczenia przez skazanego opłaty.

Omówione zalety kary grzywny mają jedno zasadnicze ograniczenie – działają tylko pod warunkiem, że skazany dobrowolnie dokonuje zapłaty (w całości lub w ratach). W przeciwnym razie sąd może podjąć egzekucję należności, która generuje dodatkowe koszty poprzez

¹⁸ M. Melezini, *Kara grzywny [w:] Kary i inne środki reakcji...*, s. 86.

¹⁹ P. O'Malley, *Theorizing fines...*, s. 69.

²⁰ M. Melezini, *Kara grzywny [w:] Kary i inne środki reakcji...*, s. 86.

²¹ J. Makarewicz, *Prawo karne...*, s. 262.

²² N. Demleitner, *Smart public policy: replacing imprisonment with targeted nonprison sentences and collateral sanctions*, „Stanford Law Review” t. 58 (2005), s. 346.

rozbudowane procedury oraz konieczność zaangażowania dodatkowych osób²³. Badania wykazują, że niejednokrotnie koszty egzekucji przewyższają przychody ze ściągniętych w ten sposób grzywien. Anne Morrison Piehl i Geoffrey Williams podnoszą jednak, że wyliczenie kosztu egzekucji nie powinno opierać się tylko na poniesionych środkach finansowych. Ich zdaniem, jeżeli grzywna ma stanowić alternatywę uwięzienia, a postępowanie egzekucyjne zapobiegło osadzeniu sprawcy, to należy uwzględnić również koszt tego unikniętego pozbawienia wolności²⁴. Brak możliwości wyegzekwowania kwoty może jednak w ostateczności prowadzić do wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności, co powoduje zwiększenie koniecznych nakładów. Poza kosztami nieskutecznej egzekucji pokryty musi zostać także koszt pobytu skazanego w jednostce penitencjarnej. Jest on relatywnie wysoki zwłaszcza w przypadku kar krótkoterminowych, gdyż, bez względu na długość pobytu, w jego skład wchodzi koszt stały związane z przyjęciem do jednostki²⁵. Ponadto osadzenie dłużnika prowadzi do realizacji wszystkich negatywnych efektów pozbawienia wolności, których próbowano uniknąć, nakładając karę grzywny.

W związku z powyższym należy rozważyć, jaki wymiar grzywny jednocześnie uczyni zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości oraz pozwoli na rzeczywiste wykonanie kary. Dolegliwość finansowa jest różnie odczuwana w zależności od statusu majątkowego skazanego, co przekłada się na potencjalną skuteczność jej działania prewencyjnego. W przypadku osób o niskim statusie materialnym zbyt wysoka oczekiwana kara może być bodźcem popychającym do popełnienia poważniejszych czynów lub większej ich liczby. Sprawca, wiedząc, że i tak nie będzie w stanie spłacić orzeczonej kwoty, będzie kierował się maksymalizacją potencjalnego zysku z przestępstwa. Z kolei dla osoby bogatej dolegliwość finansowa może być odczuwalna w niewielkim stopniu, co również nie powstrzyma jej od popełnienia czynu zabronionego²⁶. Z drugiej strony kara nie może być wymierzona zbyt nisko. Jarosław Utrat-Milecki krytykuje w tym kontekście ideę grzywny symbolicznej. Orzeczenie zbyt niskiej kwoty nie zaspokaja poczucia sprawiedliwości, ponieważ trywializuje znaczenie kary. Ponadto, jeżeli jej wymiar jest niższy niż potencjalne korzyści z popełnienia przestępstwa, nie spełnia ona podstawowych wymogów teorii instrumentalnej kary i nie powinna w ogóle być wymierzana. Symboliczna kara finansowa może łatwo zostać sprowadzona do bycia symbolem słabości wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych²⁷.

²³ K.D. Martin et al., *Monetary sanctions: legal financial obligations in US systems of justice*, „Annual Review of Criminology” t. 1 nr 1 (2018), s. 489, DOI: 10.1146/annurev-criminol-032317-091915.

²⁴ A. Morrison Piehl, G. Williams, *Institutional requirements for effective imposition of fines* [w:] P.J. Cook, J. Ludwig, J. McCrary, *Controlling crime: strategies and tradeoffs*, Chicago 2011, s. 101.

²⁵ W. Dadak, *Grzywna samoistna...*, s. 28.

²⁶ A. Morrison Piehl, G. Williams, *Institutional requirements...*, s. 110.

²⁷ J. Utrat-Milecki, *Penologia ogólna...*, s. 174–175.

W odpowiedzi na te wyzwania wprowadzony został system stawek dziennych. Choć proponował go już Jeremy Bentham na początku XIX w., w praktyce po raz pierwszy zastosowano go w Finlandii w 1921 r.²⁸ W Polsce pojawił się znacznie później, bo dopiero w kodeksie karnym z 1997 r. W odróżnieniu od systemu kwotowego, w którym grzywna orzekana jest w postaci kwoty zależnej od powagi popełnionego czynu, system stawek dziennych uwzględnia także sytuację ekonomiczną sprawcy. Grzywna wymierzana jest w nim dwuetapowo. W pierwszej kolejności sąd wyznacza liczbę stawek dziennych, która zależna jest od stopnia winy i społecznej szkodliwości czynu. Następnie określana jest wysokość stawki dziennej przy uwzględnieniu statusu materialnego sprawcy, jego warunków osobistych, sytuacji rodzinnej i możliwości zarobkowania²⁹. Orzeczone w ten sposób grzywny mogą mieć różną wysokość nawet dla sprawców popełniających ten sam czyn. Nacisk w tym modelu kładziony jest jednak nie na równe obciążenie całościowe (tzn. orzeczenie tej samej kwoty), a na równe obciążenie relatywne, czyli taki sam poziom wpływu na stan posiadania poszczególnych osób³⁰.

Warunkiem skutecznego działania systemu stawkowego jest rzetelne ustalenie stanu majątkowego sprawcy. Problem ten został podniesiony w uzasadnieniu projektu zmiany kodeksu karnego z 2014 r.³¹, w którym wskazywano, że polska praktyka ogranicza się w tym kontekście do zebrania oświadczeń podejrzanych za pomocą druków policyjnych. Słusznie stwierdzono przy tym, że ujawnienie prawdziwych danych mogących prowadzić do orzeczenia surowszej sankcji jest sprzeczne z interesem podejrzanego. Traktowanie podejrzanego jako głównego źródła informacji nadal pozostaje jednak najmniej obciążającym finansowo rozwiązaniem. Argument kosztowy pojawiał się również m.in. w Hiszpanii, gdzie zbieranie informacji finansowych okazało się generować wyższe koszty niż całe śledztwo, a także w Holandii, gdzie odrzucono pomysł wprowadzenia systemu stawek dziennych w związku ze zbyt wysokimi oczekiwanymi kosztami gromadzenia informacji³². Poszczególne kraje wdrażają jednak własne metody w tym zakresie. W Finlandii podstawowym źródłem informacji jest ostatnie zeznanie podatkowe, a Szwajcaria i Dania bazują na informacjach obligatoryjnie udzielanych przez wyznaczone organy. W Niemczech z kolei pojawił się pomysł szacowania dochodu na podstawie wykonywanego zawodu. Koncepcja ta bywa jednak krytykowana jako zaprzeczająca głównej zalecie systemu stawek dziennych, jaką jest możliwość indywidualnego wyliczenia kary³³. Oprócz sposobu zbierania informacji wpływ na ich rzetelność

²⁸ E. Kantorowicz-Reznichenko, M. Kerk, *Day fines: asymmetric information and the secondary enforcement system*, „European Journal of Law and Economics” t. 49 nr 3 (2020), s. 342, DOI: 10.1007/s10657-020-09658-2.

²⁹ M. Melezini, *Kara grzywny [w:] Kary i inne środki reakcji...*, s. 126.

³⁰ E. Kantorowicz-Reznichenko, *Day-fines: should the rich pay more?*, „Review of Law & Economics” t. 11 nr 3 (2015), s. 484, DOI: 10.1515/rle-2014-0045.

³¹ *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo ochrony środowiska, VI kadencja, druk sejm. nr 1854.*

³² E. Kantorowicz-Reznichenko, M. Kerk, *Day fines...*, s. 346.

³³ *Ibidem.*

ma także moment ich gromadzenia. Sytuacja finansowa może bowiem zmieniać się w czasie, co będzie przekładało się na późniejsze możliwości spłaty, więc dla zachowania aktualności obrazu powinna mieć miejsce jak najbliżej wyrokowania³⁴. Choć – jak widać na przykładzie innych państw – wypracowywane są nowe sposoby pozyskiwania informacji, a zamożność danej osoby jest coraz łatwiejsza do oceny, to w dalszym ciągu polskie sądy orzekają niski wymiar stawek dziennych. Pokazuje to więc, że problem rzetelności oceny może mieć inne podłoże – chodzi nie tyle o sam sposób pozyskiwania danych, co o ich postrzeganie przez sędziów, którzy odbierają je jako nierzetelne³⁵. Jednak wydaje się, że w sytuacji, gdy minimalna stawka za godzinę pracy brutto w 2024 r. wynosiła około 28 zł, a w 2025 r. przekroczyła 30 zł, nie da się niczym uzasadnić wymierzania grzywien o wysokości stawki dziennej niższej niż 100 zł (a takie właśnie wymierzane są najczęściej).

Dodatkowym zabezpieczeniem spłacalności kary grzywny powinna być możliwość rozłożenia orzeczonej kwoty na raty. Dzięki temu, nawet w przypadku niemożności jednorazowej spłaty, skazany będzie miał szansę na pokrycie całości bez generowania dodatkowych kosztów związanych z egzekucją komorniczą³⁶. Problem niespłacania grzywien nie zawsze wynika jednak z braku możliwości finansowych, by to uczynić, a z celowego unikania wpłaty. W literaturze wskazuje się jednak, że skutecznie działający system niekoniecznie musi zapewniać stuprocentową spłacalność. Dla jego wydajności ważniejsze jest dysponowanie konkretnymi rozwiązaniami dla tych, którzy wpłaty nie uiszczą³⁷. Przeprowadzone w 2024 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości badanie dotyczące zamiany niewykonanej kary grzywny na pracę społecznie użyteczną lub na zastępczą karę pozbawienia wolności wykazało, że co czwarty badany, wobec którego orzeczono taką zamianę, zwolnił się z niej poprzez wykonanie pierwotnie orzeczonej grzywny. W badaniu nie było możliwe ustalenie przyczyn ostatecznej zapłaty, jednak widoczny był efekt realnego poczucia zagrożenia inną sankcją³⁸.

Porównanie udziału kary grzywny wśród wszystkich wymierzanych przez sądy powszechne kar za konkretne przestępstwa pokazuje bardzo duże zróżnicowanie w tym zakresie między poszczególnymi sądami i okręgami sądowymi³⁹. Przykładowo, odsetek kary grzywny wymierzonej za przestępstwo prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego wahał się w 2018 r. między poszczególnymi okręgami

³⁴ B. Friedman et al., *What is wrong with monetary sanctions? Directions for policy, practice, and research*, „RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences” t. 8 nr 1 (2022), s. 224, DOI: 10.7758/RSF.2022.8.1.10.

³⁵ J. Utrat-Milecki, *Penologia ogólna...*, s. 174.

³⁶ E. Kantorowicz-Reznichenko, *Day-Fines...*, s. 493.

³⁷ A. Morrison Piehl, G. Williams, *Institutional requirements...*, s. 115.

³⁸ M. Kopec, *Praktyka orzekania kar zastępczych w miejsce niewykonanej kary grzywny na podstawie analizy akt spraw sądowych*, Warszawa 2025, s. 32.

³⁹ J. Klimczak et al., *Geografia karania. Obraz statystyczny spójności stosowania sankcji karnych* [w:] *Ius redigere in artem. Księga XXX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, red. M. Romanowski, P. Sobczyk, M. Wielec, Warszawa 2022, s. 435–528; B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, *Spójność karania. Obraz statystyczny stosowania sankcji karnych w poszczególnych okręgach sądowych*, „Prawo w Działaniu” t. 19 (2014), s. 41–99.

sądowymi od 20,5% (okręg tarnowski) do 91,1% (okręg sieradzki). Dodatkowo uwidoczniło się nawet jeszcze większe zróżnicowanie w tym zakresie wewnątrz okręgów, a więc między poszczególnymi sądami rejonowymi. Zaobserwowane w tych badaniach prawidłowości i tak zwane wzory karania nie były silne, dało się jednak zauważyć, że grzywna była orzekana częściej w sądach mniejszych i zlokalizowanych w mniejszych miejscowościach. Dodatkowo ustalono, że okręgi sądowe o najwyższych średnich odsetkach kary grzywny to zamojski, tarnobrzescki i legnicki, a te o najniższych – toruński, bielski i wrocławski⁴⁰.

Mimo przytoczonych powyżej zalet i wad kary grzywny kluczowa dla ich odbioru pozostaje także opinia społeczna. Grzywna często postrzegana jest jako kara prosta i trywialna. Co ciekawe, uwidacznia się to także w literaturze teoretycznej dotyczącej kar – kara ta często bywa pomijana jako zbyt oczywista, by wymagała szczegółowej analizy⁴¹. Dla rozważenia możliwości szerszego jej stosowania konieczna jest zatem zmiana perspektywy tak obywateli, jak i sędziów i administracji, którzy muszą zacząć traktować ją jako realną karę, rzeczywiście odstraszającą od popełnienia przestępstwa⁴².

Celem niniejszego projektu jest możliwie wszechstronna prezentacja problematyki orzekania i wykonywania kary grzywny. W dalszej części raportu zaprezentowano wyniki kilku rodzajów analiz skupionych na tych zagadnieniach. W punktach pierwszym i drugim kara ta została zaprezentowana z perspektywy dogmatyki prawa karnego – zarówno polskiego, jak i w ujęciu prawno-porównawczym. Punkt trzeci stanowi pogłębiony przegląd literatury przedmiotu i omówienie prowadzonych wcześniej badań dotyczących efektywności kary grzywny. W punkcie czwartym omówiono dostępne polskie dane statystyczne o stosowaniu kary grzywny, w tym informacje o liczbie orzeczonych przez sądy kar grzywny samoistnej w kolejnych latach, statystyki egzekucji tych grzywien prowadzone przez komorników sądowych i dane o sądowym wykonywaniu i ewentualnych zamianach tej kary na kary zastępcze. Punkt piąty omawia porównawcze statystyki z państw europejskich gromadzone w ramach projektu *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*. Punkt szósty przywołuje statystyczne dane gromadzone przez Krajowy Rejestr Karny dotyczące efektywności kary grzywny na tle pozostałych kar kryminalnych w Polsce, rozumianej jako powrotność do przestępczości (skazania za przestępstwo) w okresie pięciu lat po uprawomocnieniu się orzeczenia skazującego. Ostatni przed podsumowaniem, siódmy punkt opracowania przywołuje dane o udziale, jaki wpływy budżetowe z wpłaconych i wyegzekwowanych grzywien mają w łącznych dochodach sądów powszechnych i całego państwa.

⁴⁰ J. Klimczak et al., *Geografia karania...*

⁴¹ P. O'Malley, *Theorizing fines...*, s. 68.

⁴² A. Morrison Piehl, G. Williams, *Institutional requirements...*, s. 118.

1. Grzywna – analiza dogmatyczna

Konrad Buczkowski

1.1. Rys historyczny

Konstrukcja grzywny w polskim prawie karnym podlegała na przestrzeni lat szeregowi zmian. Kodeks karny z 1932 r.⁴³ przewidywał jej dwie postacie: grzywnę samoistną oraz grzywnę kumulatywną – orzecaną obok kary pozbawienia wolności. W obu przypadkach kara ta mogła być orzeczona w wymiarze od 5 do 200 000 zł (art. 42 § 1 k.k. z 1932 r.). Taka rozpiętość uzasadniana była potrzebą dostosowania wysokości orzeczanych grzywien do sytuacji majątkowej skazanego i uczynienia jej karą dolegliwą także dla osób zamożnych⁴⁴.

Jak pisał Juliusz Makarewicz:

Kodeks polski faworyzuje stosowanie grzywny, a więc przy popełnieniu przestępstwa z chęci zysku zjawia się obligatoryjna kara dodatkowa grzywny (art. 42); jeżeli znów ustawa daje możliwość wyboru między karą pozbawienia wolności a grzywną, sąd wymierza karę pozbawienia wolności tylko wyjątkowo – wtedy mianowicie, gdy skazanie na grzywnę byłoby bezcelowe (grzywna nieściągalna, praca na rachunek grzywny nieprawdopodobna); a więc przede wszystkim grzywna. Przy stosowaniu nadzwyczajnego łagodzenia kary nic nie stoi na przeszkodzie stosowaniu grzywny w miejsce aresztu (art. 59). Trudny problem nieściągalności grzywny stara się kodeks załatwić w drodze wprowadzenia pracy zastępczej na rachunek grzywny, areszt zastępczy dopuszczalny jest tylko jako ostateczność. Kodeks nie chce zapewnić domów kary bez koniecznej potrzeby⁴⁵.

⁴³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60 poz. 571 ze zm.).

⁴⁴ M. Melezini, *Kara grzywny* [w:] *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 285, „System Prawa Karnego”. J. Makarewicz zauważał: „Grzywna kilkuset złotych nie odgrywa żadnej roli w budżecie człowieka wydającego 50 000 rocznie na utrzymanie cieplarni dla roślin egzotycznych”, zob. przypis 45.

⁴⁵ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932, s. 37.

Kodeks z 1932 r. nie podawał żadnych wskazań, w jaki sposób w konkretnym przypadku określić wysokość kary grzywny, odsyłając w tym zakresie do art. 56, który nakazywał sądowi uwzględnienie stosunków majątkowych sprawcy⁴⁶.

W praktyce sądowej okresu międzywojennego kara grzywny samoistnej była znaczącym środkiem reakcji prawnokarnej. W roku 1932 jej udział w strukturze orzekanych kar wynosił 51,6%, by w roku 1937 spaść do poziomu 12,6%⁴⁷.

Okres powojenny cechowała znaczna punitywność z naciskiem na stosowanie kar najcięższych, w tym kary pozbawienia wolności. Kary o charakterze ekonomicznym wiązano ze zwalczaniem niepożądanych w ustroju socjalistycznym przestępstw o charakterze ekonomicznym. Jednym z podstawowych założeń polityczno-kryminalnych Kodeksu karnego z 1969 r.⁴⁸ była idea rozwarstwienia przestępczości i polaryzacji odpowiedzialności karnej, co oznaczało stosowanie surowej represji karnej wobec sprawców przestępstw ciężkich oraz łagodniejszego traktowania sprawców przestępstw drobnych, co z kolei miało wyrażać się w szerszym niż w latach poprzedzających stosowaniu kary grzywny⁴⁹.

Na te zalety kary grzywny zwracał uwagę Igor Andrejew, pisząc:

Grzywna jest karą o istotnych zaletach. Do jej wykonania nie jest potrzebny rozbudowany aparat więziennictwa, przeciwnie, jest prosta w wykonaniu i nawet przynosi dochody Skarbowi Państwa. W zakresie karania za przestępstwa o mniejszym ciężarze gatunkowym grzywna pozwala uniknąć krótkoterminowych kar pozbawienia wolności. W zwalczaniu przestępczości ekonomicznej natomiast grzywna (czasem bardzo wysoka, gdy się ją orzeka obok kary pozbawienia wolności) spełnia korzystne społeczne funkcje, utwierdzając zasadę, że przestępstwo nie popłaca. Wadą grzywny jest to, że dotyka ona nie tylko osobiście przestępcy, lecz i jego najbliższych, a nadto może tworzyć przywilej dla osób zamożnych, dla których przestaje być poważną dolegliwością, skoro mogą łatwo „wykupić się” od kary⁵⁰.

Dlatego, jak dalej argumentował Andrejew: „Zmiany ustrojowe w państwie socjalistycznym, wyrażające się zwłaszcza w zmniejszeniu różnic w stopie życiowej ludności, niwelują negatywne cechy grzywny”⁵¹.

⁴⁶ Ten sam autor zauważał dalej: „Dlaczego skazywać na areszt biedaka, który nie może zapłacić czterdziestu złotych, skoro może zapłacić pięć złotych, a grzywnę tę, pozornie nieznaczną, odczuje dotkliwie, może jako równowartość pożywienia kilkudniowego”, J. Makarewicz, *Kodeks karny...*, s. 107.

⁴⁷ Za: M. Melezini, *Kara grzywny...*, s. 287.

⁴⁸ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13 poz. 94 ze zm.).

⁴⁹ Zob. *ibidem*, s. 293.

⁵⁰ I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1986, s. 266.

⁵¹ *Ibidem*.

Grzywna przewidziana w Kodeksie karnym z 1969 r. miała charakter kwotowy. Funkcjonowała jako kara samoistna wymierzana w wysokości od 500 do 25 000 zł (art. 36 § 1 k.k. w pierwotnym brzmieniu) albo jako kara orzekana obok kary pozbawienia wolności – w wysokości od 500 do 1 000 000 zł (art. 36 § 2 k.k. w pierwotnym brzmieniu).

Grzywnę samoistną orzekano, gdy była przewidziana w sankcji oraz gdy orzeczono ją zamiast krótkoterminowego pozbawienia wolności, jak również w razie nadzwyczajnego złagodzenia kary. Grzywna obok pozbawienia wolności przewidziana była w przypadku, gdy:

- a) sprawca działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej – jej orzeczenie było wówczas obligatoryjne w każdym przypadku skazania na karę pozbawienia wolności (art. 36 § 4 k.k. z 1969 r.),
- b) sprawca czynem swym wyrządził szkodę w mieniu społecznym, a skazanie dotyczyło przestępstwa umyślnego – jej orzeczenie było wówczas fakultatywne (art. 36 § 4 k.k. z 1969 r.),
- c) sprawca dopuścił się przestępstwa, chociażby nie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, i nie wyrządził szkody w mieniu społecznym, a został skazany na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania (art. 75 § 1 k.k. z 1969 r.) – wówczas orzeczenie grzywny było fakultatywne,
- d) w innych wypadkach przewidzianych w ustawie – wtedy orzeczenie grzywny mogło być obligatoryjne lub fakultatywne; taką ustawą mogła być ustawa karna skarbową z 1971 r.⁵²

W praktyce orzeczniczej lat 70. i 80. XX w. kara grzywny samoistnej nie odegrała większej roli. Orzekano ją w przedziale od 7 do 10% (w latach 70.) oraz od 11 do 15% (w pierwszej połowie lat 80.). Kara grzywny kumulatywnej była wykorzystywana znacznie częściej – w około trzykrotnie większej liczbie wyroków niż w przypadku grzywny samoistnej. Większe zmiany przyniosły dopiero lata 90. XX w., które charakteryzowała stopniowa liberalizacja polityki karnej. Udział kary grzywny samoistnej w strukturze kar zwiększył się z 20,1% w roku 1991 do 25,9% w roku 1995, a następnie do 27,4% w roku 1997 – ostatnim pełnym roku obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r. Wzrostowi liczby orzeczeń kary grzywny samoistnej towarzyszył jednoczesny spadek zastępczej kary pozbawienia wolności (odsetki zarządzeń wykonania kary zastępczej w latach 1990–1997 były około o połowę niższe niż w latach 1982–1987)⁵³.

⁵² Ustawa Karna Skarbową z dnia 26 października 1971 r. (Dz. U. Nr 28 poz. 260 ze zm.).

⁵³ Za: M. Melezini, *Kara grzywny...*, s. 297, 303.

Nie można w tym miejscu nie wspomnieć o ostatniej dużej nowelizacji Kodeksu karnego z 1969 r. dokonanej w roku 1995 (Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym; Dz. U. Nr 95 poz. 475), która zmierzała do zmniejszenia represyjności prawa karnego. W zakresie grzywien wniosła ona obligatoryjność orzekania grzywny obok kary pozbawienia wolności w odniesieniu do przestępstw kodeksowych oraz wprowadziła możliwość zamiany nieuiszczonej i nieściągniętej w drodze egzekucji kary grzywny na pracę społecznie użyteczną. Ponadto znacznie rozszerzono możliwość stosowania instytucji zamiany rodzaju kary na łagodniejszy,

1.2. Grzywna w Kodeksie karnym z 1997 r.

Obecnie obowiązujący Kodeks karny z 1997 r.⁵⁴ radykalnie zmienił charakter grzywny poprzez przywrócenie systemu stosowanego na gruncie Kodeksu karnego z 1932 r., a zatem systemu stawek dziennych.

W uzasadnieniu do projektu kodeksu karnego zwracano uwagę, że takie ujęcie grzywny „stwarza szansę, że grzywna stanie się głównym środkiem polityki kryminalnej w odniesieniu do »drobnej« przestępczości, jak to jest w wielu systemach prawa karnego. Zdecydowanie bowiem wygrywa konkurencję z nieskutecznymi, a kosztownymi karami pozbawienia wolności”⁵⁵.

W literaturze z kolei zwracano uwagę, iż „Stosowanie grzywny jest skutecznym środkiem zapobiegania przestępczości, bowiem kara ta pełni funkcje prewencyjne i poprawcze. Uszczuplając zasoby materialne człowieka, uświadamia, że przestępstwo jest kosztowne, nieopłacalne, że z jego popełnieniem wiązać się będzie niemożność zaspokojenia potrzeby posiadania”⁵⁶.

Podkreślano również zalety kary grzywny:

Jest to kara, która nie usuwa skazanego ze społeczeństwa, pozwalając mu na utrzymanie dotychczasowych więzi rodzinnych. Może on nadal kontynuować dotychczasową pracę, a także nie jest poddany demoralizującemu oddziaływaniu środowiska więziennego. Karę tę jest także łatwo wykonać i jej wykonanie jest mało kosztowne. Wadą tej kary jest trudne do zweryfikowania źródło pochodzenia pieniędzy, z których jest płacona grzywna. Nie jest więc pewna cecha osobistej dolegliwości kary⁵⁷.

Kara grzywny w systemie kar (art. 32 k.k.) jest karą najłagodniejszego rodzaju, a jej umieszczenie jako pierwszej w katalogu stanowi dla sądu istotną wskazówkę, iż we wszystkich przypadkach, w których kodeks umożliwia jej zastosowanie, powinna być ona orzekana w pierwszej kolejności.

Polskie prawo karne przewiduje dwa systemy wymierzania kary grzywny:

- 1) system wymiaru w stawkach dziennych,

co w konsekwencji zwiększyło możliwość orzekania kary grzywny samoistnej z 27% do 47% ogółu przepisów kodeksowych. Ustawa ta jednocześnie podwyższyła ustawowy wymiar kary grzywny, co jednak motywowane było szybko postępującą inflacją.

⁵⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88 poz. 553 ze zm.).

⁵⁵ Za: *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, red. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak, Warszawa 1997, s. 139.

⁵⁶ M. Melezini, *System wymiaru grzywien w nowym Kodeksie karnym*, „Monitor Prawniczy” nr 3 (1998), s. 1.

⁵⁷ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 427.

2) system kwotowy (stosowany np. w Kodeksie wykroczeń⁵⁸).

System wymiaru grzywny w stawkach dziennych jest jedynym systemem obowiązującym w kodeksie karnym oraz w tych wszystkich aktach prawnych, które nie wyłączają zastosowania art. 33 § 1 k.k. (zgodnie z treścią art. 116 k.k.). Zgodnie z treścią art. 33 § 1 k.k. grzywnę wymierza się w stawkach dziennych poprzez określenie liczby stawek oraz wysokości jednej stawki (dwuetapowość wymiaru grzywny).

Podstawowy wymiar stawek grzywny mieści się w granicach od 10 do 540, o ile ustawa nie stanowi inaczej, a stanowi tak np. w odniesieniu do art. 296 § 3 k.k. (nadużycie zaufania lub przekroczenie uprawnień i wyrządzenie szkody w wielkich rozmiarach), art. 297 k.k. (oszustwo finansowe), art. 299 k.k. (pranie pieniędzy) lub art. 306b k.k. (działanie w stosunku do mienia o wartości większej), w których możliwe jest orzeczenie grzywny obok kary pozbawienia wolności w wysokości do 3000 stawek dziennych (art. 309 k.k.). Ponadto modyfikacja podstawowego wymiaru kary grzywny ma miejsce przy instytucji nadzwyczajnego wymiaru kary, w ramach którego nadzwyczajnie obostrzona kara grzywny przekraczająca liczbę 540 jej stawek dziennych nie może przekroczyć 810 stawek dziennych tej kary⁵⁹.

Możliwe jest też orzeczenie w ramach wymiaru kary łącznej – na podstawie art. 86 § 2b k.k. – grzywny do maksymalnej wysokości 4500 stawek dziennych, jeżeli chociażby jedna z podlegających łączeniu grzywien została orzeczona na podstawie przepisu przewidującego wyższą górną granicę ustawowego zagrożenia tą karą niż określona w art. 33 § 1 k.k. Jeżeli najwyższa z podlegających łączeniu grzywien orzeczona została w wymiarze 4500 stawek dziennych lub wyższym, sąd orzeka tę karę jako karę łączną grzywny.

Należy również wskazać, iż w niektórych przypadkach w kodeksie karnym przewidziano niższą niż określona w art. 33 § 1 k.k. górną granicę stawek dziennych grzywny. Jest tak w art. 221 k.k. (niezawiadomienie o wypadku) czy art. 255 § 3 k.k. (publiczna pochwała przestępstwa), w których górną granicę grzywny określono na 180 stawek dziennych.

Art. 33 § 1a przewiduje wyższą od najniższej dolną granicę stawek dziennych i ustala, iż jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, a przestępstwo jest zagrożone zarówno grzywną, jak i karą pozbawienia wolności, grzywnę wymierza się w wysokości nie niższej od:

- a) 50 stawek – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku,
- b) 100 stawek – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat,

⁵⁸ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 12 poz. 114 ze zm.). Grzywnę za wykroczenia wymierza się w wysokości od 20 do 5000 złotych, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 24 § 1 k.w.). Za najcięższe wykroczenia grzywnę wymierza się w wysokości do 30 000 złotych (art. 24 § 2 k.w.).

⁵⁹ Limit 810 stawek dziennych grzywny jest również górną granicą możliwej do wymierzenia kary łącznej grzywny (art. 86 § 1 k.k.).

- c) 150 stawek – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności przekraczającą 2 lata.

Przepis § 1a stosuje się również do grzywny wymierzanej obok kary pozbawienia wolności.

Stawka dzienna grzywny nie może być niższa niż 10 zł ani też przekraczać 2000 zł. Przy jej ustalaniu sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe (art. 33 § 3 k.k.).

Przy ustalaniu dochodów sprawcy sąd winien wziąć pod uwagę wszelkie jego dochody netto (zarówno opodatkowane, jak i zwolnione z podatku) niezależnie od źródła ich pochodzenia, pomniejszone o środki niezbędne na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych skazanego i jego rodziny. By określić warunki osobiste, sąd powinien rozważyć warunki bytowe sprawcy, warunki wykonywania pracy lub pobierania nauki, relacje międzyludzkie, atmosferę w domu. Warunki rodzinne obejmują sytuację osobistą związaną z rodziną sprawcy. Stosunki majątkowe zaś powinny obejmować ogół przysługujących sprawcy praw majątkowych oraz ciążących na nim obowiązków majątkowych (aktywa i pasywa) w ramach majątku odrębnego i wspólnego, w tym zobowiązania sprawcy zaciągnięte już po popełnieniu przestępstwa. Możliwości zarobkowe to zdolność sprawcy do osiągania dochodów wynikająca z warunków osobistych, rodzinnych oraz stosunków majątkowych. Stan majątkowy sprawcy powinien być ustalany w odniesieniu do czasu orzekania przez sąd w pierwszej instancji, a nie do czasu popełnienia przestępstwa⁶⁰.

W wyroku sąd orzeka liczbę stawek dziennych oraz wysokość jednej stawki dziennej. Nie podaje natomiast wartości wynikającej z pomnożenia tych dwóch elementów, choć taki pogląd zaistniał w jednym z orzeczeń Sądu Apelacyjnego w Krakowie⁶¹. W wyroku tym wskazano, że „sąd powinien oznaczać wymiar grzywny nie tylko poprzez wskazanie ilości stawek dziennych i wartości każdej z nich, ale i przez oznaczenie kwoty grzywny jako iloczynu tych zmiennych” w celu zapewnienia zrozumiałości wyroku dla każdego. Pogląd ten jednak nie stał się powszechny. Kara grzywny może być wymierzana jako kara samoistna oraz grzywna kumulatywna (niesamoistna). Julia Kosonoga-Zygmunt wyróżnia ponadto grzywnę akcesoryjną – związaną z instytucją warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności⁶².

Grzywnę jako karę samoistną można orzec w przypadku, gdy:

- a) jest ona wymieniona wśród kar grożących za popełnione przez sprawcę przestępstwo,

⁶⁰ J. Kosonoga-Zygmunt, *Art. 33 [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025.

⁶¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 12 października 2000 r., II AKa 168/00, KZS 2000, nr 11, poz. 38.

⁶² J. Kosonoga-Zygmunt, *Art. 33...*

Grzywna ta – zdaniem autorki – orzekana jest w oparciu o art. 71 § 1 k.k. Do przesłanek jej orzekania należą: wymierzenie kary pozbawienia wolności, warunkowe zawieszenie jej wykonania, brak innej podstawy do wymierzenia kary grzywny. Wymierzana jest ona w takim przypadku na zasadach ogólnych określonych w art. 33 § 1 i § 3 k.k. Przyjąć jednak należy, że jest to jedna z postaci grzywny kumulatywnej.

- b) jest orzekana na podstawie art. 60 § 6 pkt 3 lub pkt 4 k.k. przy nadzwyczajnym złagodzeniu kary,
- c) jest orzekana na podstawie art. 37a § 1 k.k. w odniesieniu do przestępstw zagrożonych tylko karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, gdy wymierzona za nie kara pozbawienia wolności nie byłaby surowsza od roku – wówczas sąd zamiast tej kary może orzec grzywnę nie niższą niż 150 stawek dziennych, w szczególności jeżeli równocześnie orzeka środek karny, środek kompensacyjny lub przepadek⁶³.

Grzywna kumulatywna będzie orzekana w następujących przypadkach:

- a) na podstawie art. 33 § 2 k.k. – jeżeli sprawca dopuścił się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy korzyść majątkową osiągnął (choć samo popełnione przez sprawcę przestępstwo nie musi być przestępstwem znamionem celem osiągnięcia korzyści majątkowej),
- b) na podstawie art. 289 § 4 k.k. za popełnienie przestępstwa zaboru pojazdu w celu krótkotrwałego użycia,
- c) na podstawie art. 309 k.k. w razie skazania za przestępstwa określone w art. 296 § 3 k.k., art. 297 k.k., art. 299 k.k. lub art. 306b k.k.,
- d) na podstawie art. 71 § 1 k.k. – obok orzeczonych i warunkowo zawieszonych kar pozbawienia wolności,
- e) na podstawie art. 89a § 2 k.k., zgodnie z którym orzekając karę łączną pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, sąd może orzec grzywnę określoną w art. 71 § 1 k.k., chociażby jej nie orzeczono za pozostające w zbiegu przestępstwa.

1.3. Egzekucja grzywny

Regulacje prawne związane z egzekucją grzywny zawarte zostały w przepisach Kodeksu karnego wykonawczego⁶⁴. Skazanego na karę grzywny sąd wzywa do jej uiszczenia w terminie 30 dni (art. 44 § 1 k.k.w.), chyba że dokonuje jej ściągnięcia zgodnie z art. 11a k.k.w. W sytuacji bezskutecznego upływu wyznaczonego terminu grzywnę ściągają się w drodze egzekucji (art. 44 § 2 k.k.w.).

Jeżeli egzekucja grzywny nieprzekraczającej 120 stawek dziennych okaże się bezskuteczna lub z okoliczności sprawy wynika, że byłaby ona bezskuteczna, sąd może zamienić grzywnę

⁶³ Łukasz Pohl wykazuje w tym miejscu wątpliwość co do zasadności formułowania warunku, że wymierzona kara pozbawienia wolności nie byłaby surowsza od roku. „Są one uzasadnione tym, że jeśli jest się przekonany o tym, że zasadne byłoby wymierzenie kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej roku, to nie sposób tego przekonania pogodzić z decyzją o zasadności wymierzania w takiej sytuacji kary grzywny”. Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2025, s. 408.

⁶⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90 poz. 557 ze zm.).

na pracę społecznie użyteczną, przyjmując, że 10 stawek dziennych jest równoważnych miesięcowi pracy społecznie użytecznej, z zaokrągleniem w górę do pełnego miesiąca. Pracę społecznie użyteczną określa się w miesiącach oraz ustala wymiar godzin pracy od 20 do 40 w stosunku miesięcznym, kierując się wskazaniem zawartymi w art. 53 Kodeksu karnego (art. 45 § 1 k.k.w.).

Z kolei art. 46 k.k.w. przyznaje sądowi kompetencję do wymierzania skazanemu na karę grzywny zastępczej kary pozbawienia wolności, gdy skazany: 1) oświadczy, że nie wyraża zgody na podjęcie pracy społecznie użytecznej zamienionej na podstawie art. 45 albo uchyla się od jej wykonania lub 2) zamiana grzywny na pracę społecznie użyteczną jest niemożliwa lub niecelowa.

Zarządzając wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności, przyjmuje się, że 1 dzień pozbawienia wolności jest równoważny 2 stawkom dziennym grzywny; kara zastępcza nie może przy tym przekroczyć 12 miesięcy pozbawienia wolności, jak również górnej granicy kary pozbawienia wolności za dane przestępstwo, a jeżeli ustawa nie przewiduje za dane przestępstwo kary pozbawienia wolności, górna granica zastępczej kary pozbawienia wolności nie może przekroczyć 6 miesięcy (art. 46 § 2 k.k.w.).

Jeżeli grzywna została uiszczona w części, prezes sądu lub upoważniony sędzia zarządza zmniejszenie kary zastępczej w sposób odpowiadający stosunkowi kwoty zapłaconej do wysokości grzywny (art. 47 § 1 k.k.w.).

Jeżeli natychmiastowe wykonanie grzywny spowodowałoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki, sąd może rozłożyć grzywnę na raty na czas nieprzekraczający jednego roku liczony od dnia wydania pierwszego postanowienia w tym zakresie (art. 49 § 1 k.k.w.). W wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie, a zwłaszcza wówczas, gdy wysokość grzywny jest znaczna, można rozłożyć grzywnę na raty na okres do trzech lat (art. 49 § 2 k.k.w.). Grzywna podlegająca wykonaniu w sposób, o którym mowa w art. 11a lub art. 11b § 1, nie może zostać rozłożona na raty (art. 49 § 2a k.k.w.).

Zgodnie z treścią art. 50 k.k.w. sąd odwołuje rozłożenie grzywny na raty, jeżeli ujawniły się nowe lub poprzednio nieznanne okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia. Rozłożenie grzywny na raty można odwołać również wówczas, gdy skazany uchybił terminowi płatności choćby jednej raty, chyba że wykaze, iż nastąpiło to z przyczyn od niego niezależnych.

Jeżeli skazany nie uiszczył grzywny z powstałych po jej orzeczeniu przyczyn od niego niezależnych i wykonanie tej kary w innej drodze okazało się niemożliwe lub stało się niecelowe, a rozłożenie grzywny na raty nie byłoby wystarczające, sąd może w szczególnie uzasadnionych wypadkach grzywnę umorzyć w części, a wyjątkowo – również w całości; nie zarządza się egzekucji, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że byłaby ona bezskuteczna (art. 51 § 1 k.k.w.).

Na poczet orzeczonej kary grzywny zalicza się okres rzeczywistego pozbawienia wolności w sprawie zaokrąglony w górę do pełnego dnia, przy czym 1 dzień rzeczywistego pozbawienia wolności równa się 2 stawkom dziennym kary grzywny (art. 63 § 1 k.k.).

2. Grzywna – analiza prawnoporównawcza

Konrad Buczkowski

Podstawowym modelem kary grzywny w państwach europejskich jest grzywna orzekana w stawkach dziennych. Uznano ją za najbardziej efektywną formę w odróżnieniu od modelu jej orzekania wyłącznie kwotowego (polegającego na wyznaczeniu skazanemu grzywny w określonej kwocie pieniężnej, w granicach zakreślonych ustawą karną).

Sam koncept powiązania grzywny z dochodem dziennym skazanego pojawił się już w XIX w. w związku z wysuwanymi w nauce prawa karnego postulatami uniezależnienia wysokości kary grzywny od stanu majątkowego skazanego, co miało zapewnić jej większą proporcjonalność nie tylko do samego czynu, ale również „wyeliminować nierównomierne odczucie przez skazanego dolegliwości kary majątkowej”⁶⁵.

Pierwszym państwem, które przyjęło taki model, była już w roku 1884 Portugalia (współcześnie w Kodeksie karnym z 1982 r.), a następnie (czasowo) – w roku 1886 Austria⁶⁶. Jednak dopiero wiek XX przyniósł znaczącą adaptację modelu stawek dziennych do ustawodawstw karnych państw europejskich. Początkowo nastąpiło to w państwach skandynawskich: Finlandii (1921 r.), Szwecji (1931 r.) oraz Danii (1939 r.). W roku 1974 ten model grzywny wprowadziła Austria, a rok później Republika Federalna Niemiec. W 1978 r. system stawek dziennych wprowadzono na Węgrzech, a w 1983 r. we Francji. Koncepcja ta nie została jednak wdrożona w Belgii i we Włoszech⁶⁷.

W dalszej części omówione zostaną przepisy kodeksów karnych wybranych państw europejskich dotyczące regulacji kary grzywny. Ograniczono się przy tym jedynie do wskazania uregulowań dotyczących konstrukcji tej kary i zasad jej wymiaru, a pominięto w większości szczegółowe przepisy dotyczące możliwości jej zastosowania przy innych instytucjach prawa

⁶⁵ M. Melezini, *Kara grzywny...*, s. 305.

⁶⁶ Minimum kary grzywny w portugalskim kodeksie karnym określono na 3 stawki dzienne, a maksimum – dochód z 3 lat. Za: *ibidem*.

⁶⁷ Za: *ibidem*.

karnego związanych z wymierzaniem kar (np. zbiegi kar). Ponadto w celu ujednoczenia terminologii posłużono się – w odniesieniu do wszystkich analizowanych kodeksów – polskim terminem *grzywna*, chociażby w poszczególnych państwach kara ta nosiła inną nazwę (zwykle: kara pieniężna). Przygotowując opracowanie, dołożono starań, aby prezentowane dane odzwierciedlały jak najbardziej aktualny stan prawny⁶⁸.

2.1. Austria

Podstawowym przepisem regulującym karę grzywny w austriackim Kodeksie karnym (*Strafgesetzbuch*, dalej: StGB) z 1974 r.⁶⁹ jest § 19 (*Geldstrafen*), wskazujący, iż jest ona obliczana w stawkach dziennych (*Tagessätze*), przy czym minimalna liczba stawek dziennych to 2. Wysokość stawki dziennej określana jest w widełkach od 4 do 5000 euro.

Stawkę dzienną oblicza się na podstawie sytuacji osobistej i możliwości finansowych sprawcy przestępstwa w momencie wydania wyroku przez sąd pierwszej instancji. Odrzuca się sztywne granice orzekania kary grzywny i dopasowuje jej wysokość do konkretnych okoliczności.

Zgodnie z treścią § 28 StGB przy ustalaniu wymiaru kary sąd musi rozważyć okoliczności obciążające i łagodzące, o ile nie determinują one już wymiaru kary, a także wziąć pod uwagę wpływ kary i innych spodziewanych skutków czynu na przyszłe życie sprawcy w społeczeństwie (indywidualizacja kary). Sąd ma rozważyć przede wszystkim, w jakim stopniu czyn wynika z negatywnego lub obojętnego stosunku sprawcy do wartości chronionych prawem, a w jakim stopniu z okoliczności zewnętrznych lub motywów, które mogą być bliskie osobie przestrzegającej wartości chronionych prawem. Zatem sąd przy wymiarze każdej kary ma uwzględnić osobowość sprawcy, jego sytuację życiową, konsekwencje, jakie kara przyniesie jemu lub jego rodzinie, a ponadto wszelkie okoliczności obciążające lub łagodzące (motyw, okoliczności popełnienia przestępstwa, recydywę itp.).

W przypadku niemożności wyegzekwowania grzywny można orzec zastępczą karę pozbawienia wolności. W takim przypadku 1 dzień zastępczej kary pozbawienia wolności odpowiada 2 stawkom dziennym.

⁶⁸ Tłumaczenia przepisów dokonywano na podstawie tekstów oryginalnych przy wykorzystaniu tłumacza mechanicznego – DeepL.com.

⁶⁹ *Strafgesetzbuch – Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch*, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296> (dostęp: 10.12.2025).

2.2. Czechy

Kodeks karny Republiki Czeskiej (*Trestní zákoník*) z 8 stycznia 2009 r.⁷⁰ reguluje karę grzywny (*Peněžitý trest – kara pieniężna*) w § 67 i § 68.

Stwierdza się tam (§ 67 ust. 1), iż sąd może nałożyć grzywnę, jeżeli sprawca uzyskał lub próbował uzyskać dla siebie lub dla innej osoby korzyść majątkową w wyniku przestępstwa.

Bez zaistnienia warunków określonych w ust. 1 sąd może nałożyć grzywnę tylko wtedy, gdy:

- a) kodeks karny dopuszcza nałożenie tej kary za przestępstwo lub
- b) nakłada tę karę za występki, a biorąc pod uwagę charakter i wagę popełnionego przestępstwa oraz charakter i okoliczności sprawy, nie jest to kara pozbawienia wolności bez zawieszenia wykonania, która nie jest wykonywana łącznie (§ 67 ust.2).

Grzywna może być orzeczona jako kara samoistna albo jako kara orzekana obok innej kary, w szczególności kary pozbawienia wolności. Zgodnie z treścią § 67 ust. 3 grzywna może zostać nałożona jako kara samodzielna, jeżeli ze względu na charakter popełnionego przestępstwa i możliwość naprawienia szkody przez sprawcę nałożenie innej kary nie jest konieczne do osiągnięcia celu kary.

Grzywna wymierzana jest w stawkach dziennych. Sąd może orzec grzywnę w wymiarze od 20 do 720 stawek, przy czym jedna stawka wynosi co najmniej 100 koron i maksymalnie 50 000 koron, czyli około 17-8720 zł (§ 68 ust. 1 i 2). W wyroku sąd podaje liczbę dni i wysokość stawki dziennej.

Zgodnie z treścią § 68 ust. 3 liczbę stawek dziennych sąd ustala, biorąc pod uwagę charakter i wagę popełnionego przestępstwa. Podwójna liczba stawek dziennych nie może jednak przekroczyć górnej granicy przewidzianej dla kary pozbawienia wolności, nawet w połączeniu z wymierzoną karą pozbawienia wolności i karą zastępczą pozbawienia wolności za karę aresztu domowego.

Wysokość jednej stawki dziennej sąd ustala w odniesieniu do sytuacji osobistej i majątkowej sprawcy. W tym przypadku zasadniczo bierze się pod uwagę średni dochód netto, jaki sprawca osiąga lub mógłby osiągać dziennie. Dochody przestępcy, jego majątek i dochody z niego, a także inne dane służące do ustalenia wysokości stawki dziennej mogą być ustalone na podstawie oszacowania sądu (§ 68 ust. 4).

Zgodnie z treścią § 68 ust. 5 czeskiego kodeksu karnego, biorąc pod uwagę sytuację osobistą i finansową sprawcy, sąd może postanowić, że kara pieniężna będzie uiszczana

⁷⁰ Trestní zákoník, zákon č 40/2009 Sb., <https://rm.coe.int/czech-criminal-code-in-english-as-amended-in-2023/1680b5e324?> – wersja angielska (dostęp: 10.12.2025), <https://www.kurzy.cz/zakony/40-2009-trestni-zakonik/cast-1-hlava-5-dil-2/> (wersja czeska). Kodeks ten, obowiązujący od 1 stycznia 2010 r., zastąpił Kodeks karny z 1961 r., który w § 53 i § 54 określał grzywnę jako karę pieniężną wymierzaną w określonych widełkach. O nowym kodeksie karnym Czech zob. szerzej: W. Radecki, *Nowy czeski kodeks karny*, „Prokuratura i Prawo”, Nr 7-8 (2009), s. 185–211.

w odpowiednich ratach miesięcznych. Może przy tym przewidzieć, że zgoda na uiszczenie grzywny w ratach zostanie cofnięta, jeżeli sprawca nie uiszczy raty w terminie. Sąd nie orzeka grzywny, jeżeli jest oczywiste, że nie będzie ona możliwa do wyegzekwowania (§ 68 ust. 6).

Z dniem 1 stycznia 2026 r. wchodzi w życie nowelizacja czeskiego kodeksu karnego z 5 sierpnia 2025 r., która w istotny sposób zmienia zasady orzekania kary grzywny⁷¹. W zmienionej treści § 67 kodeksu – nawiązując do przyjętej w nowelizacji zasady, iż grzywna może być stosowana jako kara za większość przestępstw (z wyjątkiem szczególnie ciężkich) – zrezygnowano z wymogu wskazania możliwości orzeczenia grzywny w konkretnym typie przestępstwa. Zgodnie z nowym brzmieniem tego paragrafu: „Sąd może nałożyć grzywnę na sprawcę za każde przestępstwo; w szczególności rozważy jej nałożenie, jeżeli sprawca poprzez umyślne przestępstwo uzyskał lub próbował uzyskać korzyść majątkową dla siebie lub dla innej osoby”. Utrzymano zasadę, iż sąd nie orzeknie grzywny, jeżeli jest oczywiste, że byłaby ona niemożliwa do wyegzekwowania.

Wprowadza się również zasadę (§ 67 ust. 2), iż grzywna może zostać nałożona jako kara samodzielna, jeżeli ze względu na charakter i wagę popełnionego przestępstwa oraz osobę i sytuację sprawcy nie ma potrzeby nałożenia innej kary. Jednak nie może być ona nałożona jako kara samodzielna za przestępstwa znęcania się nad osobą powierzoną (§ 198) i znęcania się nad osobą mieszkającą we wspólnym gospodarstwie domowym (§ 199), przestępstwa wymienione w części pierwszej i trzeciej specjalnej części kodeksu karnego oraz za szczególnie poważne przestępstwa.

W zakresie wymiaru kary grzywny (§ 68 ust. 1) pozostawiono dotychczasową liczbę stawek dziennych (od 20 do 730), dodano jednak dodatkowe ograniczenie (maksimum) w postaci „maksymalnie tylu dziennych stawek, ile odpowiada górnej granicy kary pozbawienia wolności określonej w dniach za przestępstwo popełnione przez sprawcę”.

Obecnie w przypadku, gdy skazany nie zapłacił grzywny, mogła ona ulec zamianie na karę pozbawienia wolności przy zastosowaniu przelicznika: 1 stawka dzienna = 2 dni pozbawienia wolności. Po nowelizacji § 68 ust. 3 czeskiego kodeksu karnego zniesiono podwójny wymiar kary zamiennej pozbawienia wolności (1 stawka dzienna = 1 dzień kary pozbawienia wolności). Celem nowelizacji – co widać w omówionych wyżej zmianach – jest uczynienie grzywny podstawową karą orzekaną przez czeskie sądy przy zachowaniu kary pozbawienia wolności jako kary orzekanej za najpoważniejsze przestępstwa. Oczywiście dodatkowym celem zmiany jest ograniczenie liczby osób skazywanych nawet na krótkotrwałe kary pozbawienia

⁷¹ Zob. Zákon č. 270/2025 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2025-270/zneni-20260101> (dostęp: 10.12.2025), zob. też: *Czech criminal law: president Pavel signs extensive reform*, *Prague Daily News*, 20.07.2025, <https://www.pragedaily.news/2025/07/20/czech-criminal-law-president-pavel-signs-extensive-reform/> (dostęp: 10.12.2025).

wolności, a przez to możliwość obniżenia wskaźnika prizonizacji w Czechach, który jest tam stosunkowo wysoki (202 osoby na 100 000 mieszkańców)⁷².

2.3. Estonia

Estoński kodeks karny (*Karistusseadustik*) uchwalony 6 czerwca 2001 r. (z mocą obowiązywania od 1.09.2002 r.)⁷³ reguluje karę grzywny (*rahaline karistus*) w rozdziale „Podstawowe kary stosowane za przestępstwa”.

Grzywna jest karą zasadniczą przy poważnych przestępstwach kryminalnych. Stosuje się ją również przy wykroczeniach, ale wówczas oparta jest ona na innych zasadach (tzw. jednostki grzywny), a ponadto oprócz sądu mogą ją nakładać inne uprawnione organy (np. policja).

Podstawowym przepisem w tym zakresie jest § 44, który ustala, iż sąd za przestępstwo może wymierzyć grzywnę w wysokości od 30 do 500 stawek dziennych. Wysokość dziennej stawki grzywny oblicza sąd na podstawie średniego dziennego dochodu sprawcy. Sąd może obniżyć dzienną stawkę kary z powodu wyjątkowych okoliczności lub podwyższyć ją w oparciu o poziom życia sprawcy. Obliczona wysokość dziennej stawki nie może być niższa niż minimalna stawka dzienna, która wynosi 10 euro, natomiast tzw. jednostka grzywny (stosowana przy wykroczeniach) – 8 euro.

Średni dzienny dochód sprawcy oblicza się na podstawie dochodu podlegającego opodatkowaniu podatkiem dochodowym za rok bezpośrednio poprzedzający rok wszczęcia postępowania karnego. Pozwala to sądowi na dosyć elastyczne ustalenie wysokości orzekanej grzywny, bo opiera się on na rzeczywistych dochodach sprawcy, ale również przy jej wymiarze sąd bazuje na ocenie standardu życia skazanego (co może prowadzić do zwiększenia lub obniżenia stawki dziennej), jak również uwzględnia okoliczności osobiste sprawcy, np. jego sytuację rodzinną.

Grzywnę orzeka się w zakresie od 30 do 500 stawek dziennych. Za wykroczenie – od 1 do 300 stawek. W odniesieniu do podmiotów prawnych w przypadkach określonych w części szczególnej kodeksu karnego orzeka się grzywnę w jednostkach od 4000 do 40 000 000 euro, chyba że jej wysokość oblicza się jako procent obrotów osoby prawnej w roku gospodarczym bezpośrednio poprzedzającym rok wszczęcia postępowania karnego lub, jeżeli osoba ta działała krócej niż rok, w roku wszczęcia postępowania karnego. W przypadku skazania

⁷² Za: *Alternatywy pozbawienia wolności w państwach postsocjalistycznych*, Instytut Nauk Prawnych PAN, <https://inp.pan.pl/badania-naukowe/alternatywy-pozbawienia-wolnosc-w-panstwach-postsocjalistycznych/> (dostęp: 10.12.2025).

⁷³ *Karistusseadustik*, RT I 2001, 61, 364, <https://www.riigiteataja.ee/> (dostęp: 10.12.2025).

osoby prawnej za wykroczenie grzywna orzekana jest w wysokości od 100 do 400 000 euro (§47(2) est. k.k.).

W przypadku popełnienia przestępstwa przez osobę poniżej 18 roku życia sąd może nałożyć grzywnę w wysokości od 30 do 250 stawek dziennych. Grzywna nie jest nakładana na osobę poniżej 18 roku życia, która nie posiada własnych dochodów.

Grzywna może być również orzeczona jako kara dodatkowa wraz z karą pozbawienia wolności z wyjątkiem sytuacji, gdy kara pozbawienia wolności została zastąpiona pracą społeczną. Nie można jej również orzec jako kary dodatkowej w połączeniu z inną karą o charakterze majątkowym.

Zgodnie z § 70 estońskiego kodeksu karnego możliwa jest zamiana nieuiszczonej grzywny na karę pozbawienia wolności przy zastosowaniu przelicznika: 3 dni kary grzywny = 1 dzień kary pozbawienia wolności. W przypadku zastąpienia grzywny karą pozbawienia wolności minimalny wymiar kary pozbawienia wolności wynosi 10 dni.

W przypadku, gdy sprawca nie zapłaci nałożonej na niego kary majątkowej (grzywny w sytuacji, gdy dotyczy majątku – przyp. aut.), sąd może również zastąpić ją karą pozbawienia wolności. Kwota równa 50-krotności minimalnej stawki dziennej kary majątkowej odpowiada 1 dniowi pozbawienia wolności (§ 71 est.k.k.).

W odniesieniu do wykroczeń (§ 72 est.k.k.) możliwe jest również, jeżeli sprawca nie uiszczy nałożonej lub zasądzonej grzywny, zastąpienie przez sąd niezapłaconej części grzywny aresztem. W takim przypadku 10 jednostek grzywny odpowiada 1 dniowi aresztu. Jeżeli grzywna nałożona lub zasądzona na sprawcę wynosi do 9 jednostek grzywny, przy zastępowaniu grzywny pracą społeczną grzywna jest przeliczana na 1 dzień takiej pracy. W przypadku zastąpienia grzywny aresztem minimalny wymiar kary aresztu wynosi 1 dzień.

Przy omówieniu estońskich uregulowań w zakresie kary grzywny warto zwrócić uwagę jeszcze na treść § 53 kodeksu karnego. Przewiduje on, że skazując osobę za przestępstwo i nakładając na nią karę pozbawienia wolności na okres powyżej 3 lat lub dożywotniego pozbawienia wolności, sąd może w przypadkach przewidzianych ustawą nałożyć dodatkową karę w postaci zapłaty kwoty, której wysokość może sięgać wartości całego majątku sprawcy. Przy czym grzywnę można nałożyć jako karę dodatkową wyłącznie za przestępstwa popełnione przed 1 lutego 2007 r.

2.4. Finlandia

Kodeks karny Finlandii (*Rikoslaki Kirja*) przyjęty 19.12.1889 r., obowiązujący od 1.01.1891 r.⁷⁴ reguluje karę grzywny w rozdziale 2a – „Grzywna, kara zastępcza i kara stała”.

Grzywna w Finlandii wymierzana jest w systemie stawek dziennych, przy czym minimalna liczba stawek to 1, a maksymalna 120. W szczególnych przypadkach ustawa może określać konkretną minimalną lub maksymalną wysokość grzywny w powyższych granicach. W przypadku łączenia kar za więcej niż jedno przestępstwo tzw. grzywna łączna może być orzeczona w ramach limitów wskazanych w rozdziale 7 kodeksu (sekcja 1).

System fiński nie przewiduje wskazania konkretnej wysokości stawek dziennych grzywny. Kwota pieniężna grzywny jednostkowej jest ustalana w taki sposób, aby była rozsądna w świetle wypłacalności osoby ukaranej (sekcja 2).

Za rozsądną kwotę pieniężną kary jednostkowej uznaje się 1/60 średniego miesięcznego dochodu osoby ukaranej pomniejszoną o podatki i opłaty określone w rozporządzeniu rządowym oraz stałą kwotę odliczenia na podstawowe potrzeby konsumpcyjne. Obowiązek alimentacyjny osoby ukaranej może spowodować zmniejszenie kwoty kary jednostkowej.

Podstawą do obliczenia miesięcznego dochodu jest dochód osoby ukaranej wskazany w informacjach podatkowych. Jeżeli dochód ten nie może zostać wiarygodnie ustalony na podstawie informacji podatkowych lub uległ zasadniczej zmianie od czasu opodatkowania, jego wysokość może zostać oszacowana również na podstawie innych informacji.

W sądzie wysokość grzywny jednostkowej ustala się na podstawie informacji dostępnych w momencie prowadzenia postępowania sądowego, a w postępowaniu na podstawie ustawy o nakładaniu grzywien i grzywien stałych wysokość grzywny jednostkowej ustala się na podstawie informacji dostępnych w momencie wydania nakazu grzywny, wezwania do zapłaty grzywny lub wezwania do wymierzenia kary. Prokurator wyznacza jednak wysokość grzywny jednostkowej na podstawie informacji dostępnych w momencie wydania nakazu karnego, jeżeli stało się oczywiste, że zdolność płatnicza osoby, wobec której wydano wezwanie do zapłaty grzywny lub wezwanie do poniesienia kary, uległa zasadniczej zmianie od momentu wydania wezwania.

Całkowita wysokość grzywny jest równa kwocie jednostkowej grzywny pomnożonej przez liczbę grzywien jednostkowych. Rozporządzeniem rządowym można jednak przewidzieć, że całkowita kwota grzywny nakładanej za niektóre przestępstwa zostanie podwyższona tak, aby była równa maksymalnej kwocie grzywny stałej lub opłacie za wykroczenie drogowe

⁷⁴ Rikoslaki, ks. L 39/1889, s. 101, <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1889/39-001/ajan-tasa/2025-10-24/fin>, wersja angielska uwzględniająca zmiany do 2022 r.: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadaskaannokset/1889/eng/39-001> (dostęp: 10.12.2025).

określonej w ustawie o ruchu drogowym, którą można nałożyć za podobny rodzaj przestępstwa lub wykroczenia (sekcja 3).

Jeżeli osoba została skazana na grzywnę, której egzekucja nie powiodła się, zamiast grzywny nakłada się na tę osobę karę pozbawienia wolności (kara zamienna). Jednakże grzywna nie podlega zamianie na karę pozbawienia wolności, jeżeli:

- 1) została nałożona w postępowaniu określonym w ustawie o nakładaniu grzywnien i grzywnien stałych,
- 2) liczba niezapłaconych grzywnien jednostkowych jest mniejsza niż 16 lub
- 3) przestępstwo, za które została nałożona grzywna, zostało popełnione przez osobę poniżej 18 roku życia (sekcja 4).

Długość kary zamiennej ustala się w taki sposób, aby 4 niezapłacone grzywny jednostkowe odpowiadały 1 dniowi pozbawienia wolności. Jeżeli liczba grzywnien jednostkowych podlegających zamianie nie jest podzielna przez 4, pozostałej części nie zamienia się. Jeżeli zapłacono tylko część grzywny jednostkowej, uznaje się ją za niezapłaconą.

Przy ustalaniu długości kary zamiennej za grzywnę warunkową nałożoną w formie ryczałtu w euro każde pełne 30 euro odpowiada 1 dniowi pozbawienia wolności.

Długość kary zastępczej wynosi co najmniej 4 dni i maksymalnie 40 dni. Kara zastępcza nie może zostać nałożona bez szczególnego powodu, jeżeli łączna kwota niezapłaconych kar warunkowych jest niższa niż 120 euro. Jeżeli w tym samym czasie zamienia się dwie lub więcej kar, nakładana jest tylko jedna kara zastępcza. Na podstawie przepisów ust. 1 sekcji 6 lub sekcji 7 sąd może postanowić, że kara zamienna będzie krótsza niż przewidziana w niniejszej sekcji, jednak jej długość nie może być krótsza niż 4 dni (sekcja 5).

Sąd może odstąpić od wymierzenia kary zamiennej, jeżeli uzna tę karę za nieuzasadnioną lub niepotrzebną, biorąc pod uwagę:

- 1) sytuację osobistą lub stan zdrowia osoby ukaranej grzywną,
- 2) udział osoby ukaranej grzywną w działaniach związanych z opieką zdrowotną i pomocą społeczną lub
- 3) karę pozbawienia wolności lub sankcję społeczną nałożoną na osobę ukaraną grzywną za inne przestępstwo (sekcja 6).

Ponadto sąd może odstąpić od wymierzenia kary zamiany za niezapłaconą grzywnę warunkową, jeżeli:

- 1) główne zobowiązanie zostało wypełnione w całości lub w części lub
- 2) kara zamiany jest uznawana za nieuzasadnioną lub niepotrzebną, biorąc pod uwagę sytuację osobistą osoby podlegającej zobowiązaniu, inne konsekwencje niewypełnienia głównego zobowiązania wobec tej osoby lub inne okoliczności (sekcja 7).

System wymiaru grzywny stosowany w państwach nordyckich kładzie szczególny nacisk przy jej wymierzaniu na sytuację majątkową sprawcy, a w szczególności na wysokość

osiąganych przez sprawcę dochodów, dbając w ten sposób, aby orzekane grzywny były w podobny sposób dotkliwe dla osób zarówno o niskich, jak i wysokich dochodach. Dodatkowo – przy wykroczeniach (głównie wykroczeniach drogowych) – grzywna liczona jest bezpośrednio jako procent lub wielokrotność dochodu, przez co może być bardzo dotkliwa i w ten sposób niejako wymuszać przestrzeganie przepisów.

2.5. Francja

Francuski kodeks karny (*Code Pénal*, dalej: c.p.) uchwalony w 1992 r., uzupełniony ustawą z dnia 16.12.1992 r. o adaptacji całego ustawodawstwa karnego do tego kodeksu, wszedł w życie 1 marca 1994 r. i zastąpił obowiązujący we Francji Kodeks karny Napoleona z 1810 r.⁷⁵ Systematyka kar dla osób fizycznych przewidziana jest w artykułach od 131-1 do 131-16 kodeksu, przy czym do grzywny (*L'amende*) odnosi się głównie art. 131-5⁷⁶.

Zgodnie z treścią art. 131-5 c.p. w przypadku przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności sąd może orzec karę grzywny dziennej polegającą na wpłaceniu przez skazanego do skarbu państwa kwoty, której łączna wysokość wynika z ustalenia przez sędziego dziennej stawki i określonej liczby tych stawek. Wysokość każdej dziennej stawki grzywny jest ustalana z uwzględnieniem zasobów i obciążeń oskarżonego i nie może ona przekraczać 1000 euro. Liczba dziennych stawek grzywien jest ustalana z uwzględnieniem okoliczności przestępstwa i nie może ona przekraczać 360.

W przypadkach wymienionych w art. 131-6 c.p. zamiast grzywny możliwe jest orzeczenie kary pozbawienia lub ograniczenia praw (np. konfiskata pojazdu) w tych przypadkach, w których grzywna jest karą wyłączną.

Zgodnie z art. 131-12 c.p. grzywna jest jedną z kar przewidzianych za popełnienie wykroczenia (*contraventionnelles*). Wykroczeniem jest takie przewinienie, które prawnie zagrożone jest grzywną do 3000 euro. W zależności od klasy wykroczenia pojedyncza grzywna może zostać orzeczona w wysokości od 38 euro (dla klasy 1) do 1500 euro (dla klasy 5), a w przypadku recydywy może wynieść maksymalną kwotę 3000 euro (w klasie 5).

Kary grzywny przewidziane dla osób prawnych są równe pięciokrotności grzywny przewidzianej dla osoby fizycznej. Natomiast w przypadku, gdy dla osoby fizycznej nie przewidziano kary grzywny, grzywna dla osoby prawnej wynosi 1 000 000 euro⁷⁷.

⁷⁵ Szerzej o zasadach tego kodeksu zob. J. Pradel, *Francuski kodeks karny z r. 1994*, Lublin 1996, s. 101–111.

⁷⁶ Code Pénal, <https://www.legifrance.gouv.fr> (dostęp: 10.12.2025).

⁷⁷ Za: E. Lasry, *Corporate liability in France*, Global Compliance News, <https://www.globalcompliancencnews.com/white-collar-crime/corporate-liability-in-france> (dostęp: 10.12.2025).

2.6. Niemcy

Kodeks karny Republiki Federalnej Niemiec z 15.05.1871 r. (*Strafgesetzbuch*, dalej: StGB)⁷⁸ reguluje karę grzywny w § 40-43.

Kara grzywny (*die Geldstrafe*) wymierzana jest w systemie stawek dziennych. Minimalna liczba stawek wynosi 5, a maksymalna – o ile ustawa nie stanowi inaczej – 360. Stawka dzienna nie może być niższa niż 1 euro i wyższa niż 30 000 euro.

Przy ustalaniu wysokości jednej stawki dziennej sąd bierze pod uwagę okoliczności osobiste i majątkowe sprawcy (dochód, majątek, inne istotne czynniki). Zazwyczaj zależy ona od średniego dochodu netto, jaki sprawca osiąga lub mógłby osiągać w ciągu jednego dnia. Sąd zobowiązany jest zwrócić również uwagę, aby sprawca zachował co najmniej minimum środków niezbędnych do życia. Dochody sprawcy, jego majątek i inne podstawy do obliczenia stawki dziennej mogą być przez sąd oszacowane. W wyroku musi być określona zarówno liczba stawek dziennych, jak i wysokość jednej stawki.

Jeżeli sprawca wzbogacił się lub próbował się wzbogacić poprzez popełnienie przestępstwa, oprócz kary pozbawienia wolności może zostać na niego nałożona kara grzywny, która w innym przypadku nie groziłaby lub groziłaby tylko fakultatywnie, gdyby było to właściwe przy uwzględnieniu sytuacji osobistej i ekonomicznej sprawcy. Jeżeli ze względu na sytuację osobistą lub ekonomiczną skazanego nie można oczekiwać od niego natychmiastowej zapłaty grzywny, sąd wyznacza mu termin płatności lub zezwala na zapłatę grzywny w określonych ratach. Sąd może przy tym nakazać, że przywilej zapłaty grzywny w określonych ratach nie przysługuje skazanemu, jeżeli nie zapłaci on jednej z rat w terminie.

Sąd powinien przyznać ulgi w płatnościach również wtedy, gdy bez ich przyznania naprawienie szkody spowodowanej przestępstwem przez skazanego byłoby znacznie zagrożone; w tym przypadku na skazanego można nałożyć obowiązek udowodnienia naprawienia szkody.

W przypadku niemożności wyegzekwowania grzywny stosuje się karę zastępczą pozbawienia wolności. W takim przypadku 2 stawki dzienne odpowiadają 1 dniowi kary zastępczej pozbawienia wolności. Minimalna długość kary zastępczej pozbawienia wolności wynosi 1 dzień.

⁷⁸ Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 2 Absatz 2 des Gesetzes vom 7. November 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 351) geändert worden ist, www.gesetze-im-internet.de (dostęp: 10.12.2025).

2.7. Portugalia

Portugalski kodeks karny (*Código Penal*, dalej: c.p.) został uchwalony dekretem z mocą ustawy nr 400/82 z dnia 23 września 1982 r., był wielokrotnie nowelizowany⁷⁹. Kodeks ten przewiduje, że kara grzywny (*pena de multa*) jest ustalana w dniach zgodnie z kryteriami określonymi w art. 71 ust. 1, przy czym minimalny limit wynosi 10 dni, a maksymalny 360 dni (art. 47). Każdy dzień kary odpowiada kwocie od 5 do 500 euro, której wysokość sąd ustala w zależności od sytuacji ekonomicznej i finansowej skazanego oraz jego zobowiązań osobistych.

Art. 71 ust. 1 c.p. wskazuje, że określenie wymiaru kary w granicach wyznaczonych przez prawo następuje w zależności od winy sprawcy i wymogów prewencyjnych. Przy ustalaniu konkretnego wymiaru kary zgodnie z art. 71 ust. 2 c.p. sąd bierze pod uwagę wszystkie okoliczności, które nie stanowią części rodzaju przestępstwa, przemawiające na korzyść sprawcy lub przeciwko niemu, w szczególności:

- a) stopień bezprawności czynu, sposób jego popełnienia i wagę jego skutków, a także stopień naruszenia obowiązków nałożonych na sprawcę;
- b) intensywność umyślności lub niedbalstwa;
- c) pobudki wyrażone podczas popełnienia przestępstwa oraz cele lub motyw, które do niego doprowadziły;
- d) warunki osobiste sprawcy i jego sytuację ekonomiczną;
- e) zachowanie przed popełnieniem czynu i po jego popełnieniu, zwłaszcza gdy miało ono na celu naprawienie skutków przestępstwa;
- f) brak przygotowania do zachowania zgodnego z prawem przejawiający się w czynie, gdy brak ten powinien zostać potępiony poprzez zastosowanie kary.

W przypadku, gdy sytuacja ekonomiczna i finansowa skazanego to uzasadnia, sąd może zezwolić na zapłatę grzywny w terminie nieprzekraczającym 1 roku lub zezwolić na zapłatę w ratach, przy czym ostatnia rata nie może być płatna później niż 2 lata po uprawomocnieniu się wyroku skazującego (art. 47 ust. 3 c.p.). Należy jednak mieć na uwadze, że brak płatności jednej z rat powoduje wymagalność wszystkich pozostałych.

Na wniosek skazanego sąd może nakazać całkowite lub częściowe zastąpienie kary grzywny dniami pracy w zakładach, warsztatach lub na budowach państwowych lub u innych osób prawnych prawa publicznego, a także prywatnych instytucji pomocy społecznej, jeżeli uzna, że taka forma wykonania kary w sposób odpowiedni i wystarczający realizuje cele kary (art. 48 c.p.).

Jeżeli nie dojdzie do dobrowolnej lub przymusowej zapłaty grzywny, która nie została zastąpiona pracą, stosuje się karę pozbawienia wolności w wymiarze odpowiadającym

⁷⁹ Código Penal, Versão consolidada, Diário da República n.º 63/1995, Série I-A de 1995-03-15, <https://diario-darepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1995-34437675-49676375> (dostęp: 10.12.2025).

wysokości grzywny pomniejszonej o 2/3, nawet jeśli przestępstwo nie podlegało karze pozbawienia wolności, przy czym nie stosuje się w tym przypadku minimalnego wymiaru kary pozbawienia wolności określonego w art. 41 ust. 1 (art. 49 ust. 1 c.p.). Skazany może w każdej chwili całkowicie lub częściowo uniknąć wykonania kary zastępczej, jeśli zapłaci w całości lub w części grzywnę, na którą został skazany.

Jeżeli skazany udowodni, że przyczyna nieuiszczenia grzywny nie leży po jego stronie, wykonanie kary pozbawienia wolności może zostać zawieszona na okres od 1 roku do 3 lat, pod warunkiem że zawieszenie jest uzależnione od wypełnienia obowiązków lub przestrzegania zasad postępowania o charakterze nieekonomicznym lub niefinansowym. W przypadku nieprzestrzegania obowiązków lub zasad postępowania wykonywana jest kara zastępcza, natomiast w przypadku ich przestrzegania kara zostaje uznana za zatartą (art. 49 ust. 3 c.p.).

2.8. Rumunia

Rumuński kodeks karny (*Codul Penal*) z 17 lipca 2009 r.⁸⁰ reguluje grzywnę (*Amenda*) w art. 61-64⁸¹. Rumunia, jak większość państw europejskich, przyjęła system stawek dziennych wymiaru grzywny. Kwota odpowiadająca jednej stawce, wynosząca (od 2025 r.) od 60 do 600 lei (około 50-500 zł), jest mnożona przez liczbę dni, która wynosi od 30 do 400.

Sąd ustala liczbę dni zgodnie z ogólnymi kryteriami indywidualizacji kary. Kwota odpowiadająca 1 dniowi jest ustalana z uwzględnieniem sytuacji materialnej skazanego oraz jego zobowiązań prawnych wobec osób pozostających na jego utrzymaniu. Jednocześnie w kilku przypadkach kodeks przewiduje inne limity dni dla obliczania wysokości grzywny. Specjalne limity wynoszą:

- a) od 60 do 180 dni, gdy prawo przewiduje za popełnione przestępstwo wyłącznie karę grzywny;
- b) 120 i 240 dni, gdy prawo przewiduje karę grzywny alternatywnie do kary pozbawienia wolności na okres nieprzekraczający 2 lat;
- c) 180 i 300 dni, gdy prawo przewiduje karę grzywny alternatywnie do kary pozbawienia wolności na okres powyżej 2 lat.

⁸⁰ Codul Penal din 17 iulie 2009 (Legea nr. 286/2009), Monitorul Oficial nr. 510 din 24 iulie 2009, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/223635> (dostęp: 10.12.2025).

⁸¹ Szerzej o karze grzywny w rumuńskim systemie prawa zob. A. Măglaș, *The criminal fine and its conversion into imprisonment in Romanian law: how it is calculated and what risks you face in practice*, <https://www.maglas.ro/en/blog-avocat/the-criminal-fine-and-its-conversion-into-imprisonment-in-romanian-law-how-it-is-calculated-and-what-risks-you-face-in-practice> (dostęp: 10.12.2025).

Jeśli celem popełnionego przestępstwa było uzyskanie korzyści majątkowej, a karą przewidzianą przez prawo jest wyłącznie grzywna lub sąd decyduje się na zastosowanie tej kary, specjalne limity dni grzywny mogą zostać zwiększone o 1/3.

Jeżeli celem popełnionego przestępstwa było uzyskanie korzyści majątkowej, oprócz kary pozbawienia wolności można również zastosować karę grzywny. Przy ustalaniu kwoty odpowiadającej grzywnie należy wziąć pod uwagę wartość uzyskanej lub zamierzonej korzyści majątkowej. Warto jednak zastrzec, że w takim przypadku specjalne limity dni karnych przewidziane w art. 61 ust. (4) lit. b) i lit. c) są ustalane w stosunku do długości kary pozbawienia wolności ustalonej przez sąd i nie mogą być zmniejszane ani zwiększane w wyniku okoliczności łagodzących lub obciążających.

Jeżeli osoba skazana nie wykonuje kary grzywny w całości lub w części w złej wierze, zgodnie z treścią art. 63 liczbę niewykonanych dni grzywny zastępuje się odpowiednią liczbą dni pozbawienia wolności (ust. 1). Jeżeli zaś niewykonana grzywna towarzyszyła karze pozbawienia wolności, liczbę niewykonanych dni grzywny zastępuje się odpowiednią liczbą dni pozbawienia wolności, które dodaje się do kary pozbawienia wolności, a wynikająca z tego kara jest traktowana jako jedna kara (ust. 2). W przypadku zastąpienia kary grzywny karą pozbawienia wolności zgodnie z warunkami określonymi w ust. (1) i ust. (2) 1 dzień grzywny odpowiada 1 dniowi pozbawienia wolności (ust. 3).

W przypadku, gdy kara grzywny nie może zostać wykonana w całości lub w części z przyczyn niezależnych od osoby skazanej, kodeks karny zezwala również – za zgodą tej osoby – na zastąpienie kary przez sąd obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej pracy na rzecz społeczności, chyba że ze względu na stan zdrowia osoba ta nie może wykonywać takiej pracy. Przy dokonaniu przeliczenia 1 dniowi grzywny odpowiada 1 dzień pracy na rzecz społeczności (art. 64 ust. 1). Wykonywanie na rzecz społeczności pracy, o której mowa w ust. (1), ustaje wraz z zapłaceniem grzywny w wysokości odpowiadającej niewykonanym dniom grzywny.

Jeżeli zaś osoba skazana znajdująca się w sytuacji przewidzianej w ust. (1) nie wyrazi zgody na wykonywanie nieodpłatnej pracy na rzecz społeczności, niewykonana grzywna zostaje zastąpiona karą pozbawienia wolności zgodnie z art. 63.

2.9. Włochy

Włoski kodeks karny zwany *Codice Rocco* (*Codice penale italiano*, dalej: c.p.) został opublikowany na mocy dekretu królewskiego nr 1398 z dnia 19 października 1930 r. w Gazecie Urzędowej nr 251 z dnia 26 listopada 1930 r. Dekret królewski zawierał podpisy króla Wiktora Emanuela III, szefa rządu Benito Mussoliniego oraz ministra sprawiedliwości Alfredo Rocco (stąd popularne określenie go jako Kodeks Rocco). Skonstruowany został na wzór

wcześniejszych – napoleońskich – kodyfikacji karnych. Współcześnie uważany jest za przestarzały i mimo podejmowanych prób jego zmiany – obowiązuje nadal⁸². Z tego też powodu opis regulacji grzywny jest stosunkowo ograniczony.

Głównym przepisem regulującym grzywnę (*multa*) jest art. 24 kodeksu. Zgodnie z nim kara grzywny polega na zapłaceniu państwu kwoty nie mniejszej niż 50 euro i nie większej niż 50 000 euro.

W przypadku przestępstw popełnionych dla korzyści majątkowej, jeżeli prawo przewiduje wyłącznie karę pozbawienia wolności, sędzia może orzec grzywnę w wysokości od 50 do 25 000 euro.

Włochy są tym samym jednym z niewielu państw europejskich, w których pozostał model kwotowy grzywny⁸³. Nie obejmuje on dwustopniowego ustalania jej wysokości (jak to ma miejsce w modelu stawek dziennych), a jedynie sprowadza się do wyznaczenia przez sąd w wyroku określonej kwoty z zakresu wskazanego w treści art. 24. Zaletą tego systemu jest prostota jego stosowania (wysokość należnej grzywny znana jest od razu), jednak jest on znacznie mniej równy pod względem ekonomicznym dla sprawcy (ta sama kwota w innym stopniu będzie dolegliwa dla osób biedniejszych i dla bogatych).

„Multa” to grzywna orzekana za przestępstwo (*delitti*). Oprócz niej kodeks karny przewiduje w art. 26 grzywnę orzekaną w przypadku popełnienia wykroczenia (*contravvenzioni*). W takim przypadku kara grzywny (*ammenda*) polega na zapłaceniu państwu kwoty nie mniejszej niż 20 euro i nie większej niż 10 000 euro.

Ustalając wysokość grzywny (jak również innych kar), zgodnie z dyrektywami zawartymi w art. 133 c.p., sędzia musi wziąć pod uwagę wagę przestępstwa wynikającą z:

- 1) charakteru, rodzaju, środków, przedmiotu, czasu, miejsca i wszelkich innych okoliczności działania;
- 2) ciężaru szkody lub zagrożenia wyrządzonego osobie poszkodowanej w wyniku przestępstwa;
- 3) intensywności umyślności lub stopnia winy.

Ponadto sędzia musi również uwzględnić zdolność sprawcy do popełnienia przestępstwa wynikającą z:

- 1) motywów popełnienia przestępstwa i charakteru sprawcy;
- 2) wcześniejszych wyroków skazujących i ogólnie z zachowania i życia sprawcy przed popełnieniem przestępstwa;
- 3) zachowania sprawcy w trakcie popełniania przestępstwa lub po jego popełnieniu;
- 4) warunków życia osobistego, rodzinnego i społecznego sprawcy.

⁸² Za: *Codice penale, o historii włoskich kodyfikacji karnych*, Włochy – przewodnik turystyczny, 29.03.2018, <https://wlochy.edu.pl/codice-penale-o-historii-wloskich-kodyfikacji-karnych/> (dostęp: 10.12.2025)

⁸³ Taki model stosowany jest jeszcze w Belgii oraz częściowo w Hiszpanii.

Przy ustalaniu wysokości grzywny lub kary pieniężnej sędzia musi uwzględnić oprócz kryteriów wskazanych w artykule 133 c.p. również sytuację ekonomiczną i majątkową sprawcy (art. 133 bis c.p.).

Sędzia może podwyższyć grzywnę lub karę pieniężną ustaloną przez prawo nawet trzykrotnie lub obniżyć ją nawet o 1/3, jeżeli ze względu na sytuację majątkową i finansową sprawcy uzna, że maksymalna kara jest nieskuteczna lub minimalna kara jest nadmiernie uciążliwa (art. 133 bis c.p.). W przypadku obniżenia kary grzywny osoba wnioskująca o obniżenie tej kary musi dołączyć dokumenty potwierdzające jej sytuację finansową i majątkową. Gdy osoba skazana nie zapłaci grzywny w terminie przewidzianym przez sąd, istnieje możliwość zamiany tej kary na karę pozbawienia lub ograniczenia wolności.

Warto zaznaczyć, że wysokość grzywny w przypadku poszczególnych przestępstw może być różna od zakresu wskazanego w art. 24 c.p. I tak, przykładowo, grzywna orzekana w przypadku popełnienia przestępstwa oszustwa (art. 640 c.p.) obok kary pozbawienia wolności może zostać orzeczona w kwocie od 51 do 1032 euro, a w przypadku istnienia dodatkowych okoliczności obciążających (np. oszustwo na szkodę państwa) – w wysokości od 309 do 1549 euro.

2.10. Podsumowanie

Zaprezentowane w tej części opracowania przykłady uregulowań prawno-karnych kary grzywny w wybranych państwach europejskich (wchodzących w skład Unii Europejskiej i dobranych w taki sposób, aby reprezentowały geograficznie różne części Europy) pokazują, że stosowane modele orzekania tej kary w stawkach dziennych, pomimo oczywistych różnic wynikających z systematyki poszczególnych kodeksów, są do siebie podobne. Wyjątkiem na tym tle są Włochy, które wybrały grzywnę kwotową.

Podkreślenia wymaga fakt, iż we wszystkich państwach dąży się do tego, aby kara grzywny była stosowana w jak najszerszym zakresie – by stanowiła rzeczywistą alternatywę dla kary pozbawienia wolności. Realizację tego założenia widać szczególnie we wchodzących od 2026 r. zmianach w kodeksie karnym Czech, które kładą nacisk na to, aby grzywna stała się podstawową karą orzekaną przez sądy w tym kraju.

Interesująca jest stosowana w państwach nordyckich (ze względu na przyjęte ramy opracowania omówiono tutaj tylko rozwiązania fińskie), jak również w Estonii, zasada powiązania wysokości orzekanej stawki dziennej z rzeczywistym poziomem dochodów sprawcy. Przy czym sąd przy określaniu wysokości dochodów ma działać proaktywnie i ustalać ją w oparciu o dokumenty potwierdzające stan posiadania sprawcy (a dopiero w razie ich braku opierać się na szacunkach), podczas gdy w Polsce sądy poprzestają nierzadko na oświadczeniu

sprawcy o wysokości jego dochodów i posiadanego majątku, a najczęściej po prostu o ich braku. Należy też odnotować, że w niektórych kodeksach wprost przewiduje się możliwość rozłożenia kary grzywny na raty, co ma dodatkowo spowodować, iż osoba nią obciążona będzie władna karę tę uiścić.

3. Badania dotyczące efektywności kary grzywny

Karolina Bloch

Jednym z pierwszych kompleksowych opracowań dotyczących kary grzywny samoistnej na gruncie polskim była wydana w 1984 r. praca *Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie* Leszka Sługockiego⁸⁴. Autor wskazywał wówczas, że „mimo że uznana za karę najłagodniejszą, grzywna samoistna jest stosunkowo najmniej zbadanym środkiem karnym w nauce prawa karnego w Polsce, i to we wszystkich aspektach”⁸⁵ – w tym efektywności. Co prawda jego badania oparte były o regulacje prawne obowiązujące na mocy kodeksu karnego z 1969 r. – a więc dotyczyły grzywny wymierzanej w systemie kwotowym, jednak część wniosków wydaje się nadal aktualna i możliwa do aplikacji również w obecnym systemie stawek dziennych.

Przeprowadzone przez Sługockiego badanie obejmowało szerokie spektrum zagadnień związanych z karą grzywny samoistnej – uwzględniało podstawy prawne, sposoby i formy jej wykonania oraz przyczyny zarządzania wykonania kar zastępczych. Objęło ono trzy grupy – 157 skazanych na karę grzywny w 1970 r. (jako pierwszy rok obowiązywania nowego wówczas kodeksu karnego z 1969 r.), 159 skazanych na karę grzywny w 1978 r. oraz 100 osób odbywających karę zastępczą w latach 1977–1980. Sprawy dobierane były ze wszystkich wydziałów Sądu Powiatowego dla miasta Łodzi. Badanie objęło także aspekt powrotności do przestępstwa, który był możliwy do pomiaru jedynie dla grupy skazanych z 1970 r. ze względu na wystarczająco długi okres, jaki upłynął od pierwszego skazania.

Ponownych przestępstw w okresie 5 lat dopuściło się 21,7% badanych. Wyniki były jednak różne w zależności od popełnionego czynu. Najwyższą powrotność odnotowano u sprawców czynów przeciwko mieniu społecznemu (34%) i przeciwko bezpieczeństwu w ruchu lądowym (38,5%). Najwyższą skuteczność kary grzywny odnotowano w przypadku najdrobniejszych przestępstw. Różnice zależne były także od wcześniejszej karalności skazanego. Wśród osób, które po wykonaniu kary grzywny nie powróciły do przestępstwa, 77% było karanych po raz

⁸⁴ L. Sługocki, *Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie*, Warszawa 1984.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 48.

pierwszy. Wśród tych, którzy powrócili, pierwszy raz karanych było już tylko 41%. Ponowne popełnienie przestępstwa w ponad połowie przypadków następowało do 6 miesięcy od wykonania kary.

Choć badanie nie uwzględniało pomiaru powrotności do przestępstwa osób skazywanych na inne kary, autor odniósł uzyskane przez siebie wyniki do innych prac, które ten temat podejmowały. Z przytoczonych przez niego badań wynika, że w przypadku kary ograniczenia wolności powrotność w okresie 3-letnim wynosiła 12% u osób pierwszy raz karanych i 25% u uprzednio karanych; w przypadku kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania wynosiła 15% w okresie 5 lat oraz 14% w okresie próby; w sytuacji warunkowego umorzenia postępowania – 17% w okresie próby. Autor podkreśla jednak, że różnice mogą być spowodowane różnymi długościami okresu badania, odmiennymi metodami ustalania powrotności czy faktem, że prowadzona przez niego analiza dotycząca grzywnien miała miejsce w środowisku wielkomiejskim o ogólnie większym nasileniu powrotności do przestępstwa. Następnie przytacza szereg badań podejmujących zagadnienie powrotności do przestępstwa po odbyciu kary pozbawienia wolności. Mimo widocznych różnic w ich wynikach, które wahają się między 17% a 69%, praktycznie w każdym przypadku powrotność jest w nich wyższa niż w przypadku grzywnien.

Po uwzględnieniu wniosków z badań własnych i ich porównania z innymi, autor wysnuł rekomendację dotyczącą stosowania kary grzywny wobec karanych po raz pierwszy w każdym przypadku dozwolonym przez prawo. Podkreślił jednak, że w przypadku skazanych, których kara grzywny nie powstrzymała od powrotu do przestępstwa, sądy zbyt często ponownie orzekają karę pieniężną, co nie powinno mieć miejsca, skoro za pierwszym razem nie przyniosła ona oczekiwanego efektu. Jednocześnie sygnalizował konieczność wszechstronnego poznania sytuacji materialnej oskarżonego przed wymierzeniem wyroku, co argumentował powstającą wzrastającą rozbieżnością między poziomem zarobków a wysokością wymierzanych grzywnien. Analiza bieżących danych statystycznych dotyczących wysokości nakładanych grzywnien w porównaniu z przeciętnym wynagrodzeniem wskazuje na aktualność tego problemu.

Uwzględniając przepisy kolejnego, wprowadzonego w 1997 r. kodeksu karnego, w 2008 r. Teodor Szymanowski przeprowadził badanie dotyczące efektywności kary pozbawienia wolności w porównaniu z karami niewiązującymi się z pozbawieniem wolności⁸⁶. Efektywność rozumiana była przez autora jako brak traktowanej szeroko recydywy, czyli ponownej karalności po wykonaniu orzeczonej kary (bez ograniczenia do przepisów art. 64 k.k.). Autor podkreśla przy tym, że choć kryterium ponownej karalności jest obiektywne, a zarazem łatwe do zbadania, nie jest ono wystarczające do określenia zmiany postawy i społecznej

⁸⁶ T. Szymanowski, *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki karnej*, Warszawa 2010.

readaptacji skazanego. Przywołuje jednak badania wskazujące na korelację symptomów nieprzystosowania społecznego z nasileniem przestępczości recydywistycznej. Jednocześnie zaznacza, że nie tylko rodzaj orzeczonej kary ma wpływ na powrotność do przestępstwa, a dalej – na powtórny karalność. Istotnymi czynnikami są tu także m.in. wiek sprawcy, jego uprzednia karalność czy rodzaj popełnionego czynu.

Badaniom katamnesticznym poddano dwie grupy skazanych: 3044 zwalnianych z zakładów karnych w 2001 i 2002 r. oraz prawie 2000 osób skazanych na kary niepolegające na pozbawieniu wolności, które zostały wobec nich wykonane w latach 1997–2002 (względnie 2005). W drugiej grupie znalazło się 898 skazanych na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, poddanych kontroli okresowej, 544 skazanych na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem i orzeczeniem dozoru kuratora sądowego oraz 483 skazanych na karę grzywny.

Wśród analizowanych kar niepolegających na pozbawieniu wolności najniższą powtórny karalność w ciągu 5 lat od wykonania kary pierwotnej odnotowano w przypadku kary pozbawienia wolności bez orzeczonego dozoru (22%). W przypadku kary grzywny ponownie karanych było 28% badanych. Po zastosowaniu kary grzywny kolejne skazanie następowało jednak najszybciej – w 72% przypadków do 1,5 roku od wykonania kary. W porównaniu z pozostałymi dwoma karami osoby ponownie skazywane po wykonaniu kary grzywny były częściej karane jednorazowo – dotyczy to niemalże połowy skazanych w okresie 5 lat. Dla porównania jednokrotne skazania miały miejsce w przypadku 45% ponownie skazanych po wykonaniu kary pozbawienia wolności w zawieszeniu bez dozoru oraz 24% z dozorem. W pozostałych sytuacjach ponowne skazania miały miejsce dwa lub więcej razy.

Wśród osób skazanych na karę grzywny najwyższą ponowną karalność odnotowano w przypadku sprawców przestępstw związanych z narkotykami (54%) oraz sprawców przestępstw przeciwko mieniu (36%) – w szczególności kradzieży (43%). Z kolei sprawcy przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji stanowiący grupę, wobec której najczęściej orzekano karę grzywny, byli powtórnie karani w 28%. Dla porównania w przypadku warunkowo zawieszonych kary pozbawienia wolności z dozorem odsetki te wynosiły 40% dla przestępstw narkotykowych, 46% dla przestępstw przeciwko mieniu i 67% dla przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, a w przypadku zawieszonych kary pozbawienia wolności bez dozoru kuratora wynosiły kolejno: 33%, 26% i 17%.

Wszystkie badane kary niepolegające na pozbawieniu wolności cechowały się niższym odsetkiem ponownej karalności niż kara bezwzględne pozbawienia wolności. Analiza obejmowała okres 3 lat od zakończenia wykonywania kary. Uwzględniając ogół popełnionych pierwotnie czynów, można stwierdzić, że najwyższa recydywa widoczna była właśnie w grupie osób pozbawionych wolności – wynosiła 54% w przypadku karanych po raz pierwszy

i 66% wśród recydywistów penitencjarnych. W tym okresie do przestępstwa powróciło 22% badanych uprzednio skazanych na karę grzywny.

W swojej pracy Teodor Szymanowski wskazywał, że oprócz badania efektywności mierzonej powrotnością do przestępstwa w przypadku kar wolnościowych może być ona mierzona także na wcześniejszym etapie, a więc jeszcze w czasie wykonywania kary. Efektywność miałyby być wówczas rozumiana jako „poddanie się przez skazanego wszystkim rygorom i warunkom określonym przez sąd”, co w przypadku kary grzywny oznaczałoby po prostu uiszczenie zasądzonej należności. W tym miejscu autor zadaje jednak pytanie o to, czy niewykonanie kary zawsze oznacza jej nieefektywność, czy może jednak świadczy o nieskuteczności orzekania kar bądź organów je wykonujących.

Ten aspekt efektywności stał się przedmiotem badania przeprowadzonego kilka lat później przez Michała Jankowskiego i Stanisława Momota, którzy analizowali ściągalność grzywien i wybranych należności sądowych⁸⁷. Autorzy przebadali akta 420 skazanych, wobec których w 2012 r. orzeczono grzywnę samoistną lub grzywnę obok pozbawienia wolności. Podobnie jak w omówionym wyżej badaniu, w strukturze popełnianych czynów dominowały te przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji (art. 178a § 1 i § 2 k.k.), przeciwko mieniu (zwłaszcza art. 278 k.k.), a także posiadanie narkotyków. Orzeczone wobec ponad 70% sprawców grzywny mieściły się w przedziale od 200 do 1000 zł. Uwzględniając pozostałe opłaty, które skazani mieli uiścić, suma należności najczęściej mieściła się w przedziale od 500 do 2000 zł.

Łącznie od 285 badanych uzyskano całość zasądzonej należności. Ponad połowa z nich uiściła ją na wezwanie, 15% – częściowo z zabezpieczeń, a częściowo na wezwanie, a wobec 3% spłata polegała na przeksięgowaniu kwoty z zabezpieczenia na poczet kary. W związku z prowadzoną egzekucją komorniczą zostało wniesionych 7% wpłat – albo poprzez samodzielną wpłatę skazanego po jej wszczęciu, albo w drodze egzekucji poprzez ściągnięcie należności przez komornika. Większa była jednak grupa, która uiściła grzywnę już po zakończeniu egzekucji na skutek zagrożenia zamianą kary na prace społecznie użyteczne lub na zastępczą karę pozbawienia wolności – całkowitej wpłaty dokonało wówczas 9%.

Dodatkowo od 58 skazanych udało się uzyskać część zasądzonej kwoty. Podobnie jak w przypadku wpłat całości największa grupa uiściła ją na wezwanie, choć tutaj było to tylko 35%. Liczne były jednak wpłaty dokonane w sytuacji zagrożenia, która zmotywowała do uiszczenia części kwoty niemal 30% z nich. Z zabezpieczeń zostało pokryte 14% częściowych wpłat, a 7% – po części z zabezpieczeń i na wezwanie. Niska była w tym przypadku skuteczność egzekucji komorniczej, w drodze i podczas której uiszczono jedynie nieco ponad 3% wpłat częściowych.

⁸⁷ M. Jankowski, S. Momot, *Egzekwowanie grzywien i niektórych należności sądowych zasądzonych w postępowaniu karnym*, Warszawa 2015.

Łącznie jakakolwiek kwotę udało się uzyskać od 343 osób stanowiących 82% wszystkich badanych. Wobec braku informacji na temat uiszczenia grzywny przez 5% badanych można stwierdzić, że przez prawie 13% nie została ona uiszczona ani nie udało się jej wyegzekwować. Fakt, że niemal połowa uiszczeń miała miejsce poprzez wpłatę na wezwanie, zdaniem autorów pokazuje, iż wysokość grzywien i innych należności określana była w sposób realistyczny i możliwy do spłaty przez skazanych. Widoczna jest także istotna rola zagrożenia zamianą niewykonanej kary grzywny na pracę społecznie użyteczną lub zastępczą karę pozbawienia wolności, które autorzy określili jako najskuteczniejszy sposób uzyskania nieuiszczonej należności (pomijając dobrowolne uiszczenia na wezwanie).

Autorzy konkludują swoje badanie stwierdzeniem, że obecny system dostosowywania wysokości stawki dziennej do sytuacji życiowej skazanego jest wystarczająco skuteczny. Grzywny wymierzone są bowiem w przeważającej mierze w dolnych granicach przewidzianego w ustawie zagrożenia, co stanowi odpowiedź na deklarowane niskie zarobki i stan posiadania skazanych. Podkreślają jednak, że gdyby kary finansowe miały dominować, konieczne byłoby wymierzanie ich w wyższych kwotach, co niewątpliwie negatywnie odbiłoby się na ich ściągalsności.

Efektywność rozumianą jako ściągalsność badał również Paweł Ostaszewski⁸⁸. Badanie nie obejmowało co prawda grzywien samoistnych, a jedynie świadczenia pieniężne i nawiązki orzekane na rzecz Funduszu Sprawiedliwości. Oba analizowane środki pełnią raczej funkcję penalną niż kompensacyjną (wprawdzie nawiązka zaliczana jest do środków kompensacyjnych, ale w badanej formie orzekania nie na rzecz konkretnego pokrzywdzonego na pierwszy plan wysuwa się jej funkcja penalna). Różnią się jednak od kary grzywny sposobem wymierzania, gdyż w ich przypadku stosowany jest system kwotowy, a nie stawek dziennych. Mimo to, w związku z podobieństwem funkcji oraz majątkowego charakteru tych środków do kary grzywny, zasadne wydaje się przywołanie niniejszego opracowania również w kontekście analiz efektywności kary grzywny samoistnej.

Badanie aktowe obejmowało 303 sprawy losowo dobrane z „Wykazu NF” zakończone w 2021 r. w 34 sądach. Zdecydowana większość z głównych spraw dotyczyła przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego. Skazaniem sprawcy zakończonych było 80% z nich, a niemal co piąta – warunkowym umorzeniem postępowania. Najczęściej zasądzaną karą główną była kara grzywny (45%), a w około 15% przypadków wymierzone zostały kary ograniczenia wolności i pozbawienia wolności z zawieszeniem wykonania, w 10% sprawcy otrzymali karę bezwzględnego pozbawienia wolności, a w 1/5 przypadków nie orzeczono żadnej kary.

⁸⁸ P. Ostaszewski, *Ściągalsność świadczeń pieniężnych i nawiązek orzekanych na rzecz Funduszu Sprawiedliwości*, „Prawo w Działaniu” t. 55 (2023), DOI: 10.32041/pwd.5508.

Przebadane sprawy z „Wykazu NF” najczęściej kończyły się uiszczeniem całej kwoty świadczenia lub nawiazki – 40% wszystkich przypadków stanowiła jednorazowa wpłata na wezwanie, a w 27% odbyło się to poprzez rozłożenie na raty. W 12% spraw miała miejsce skuteczna egzekucja komornicza prowadzona z powodu braku dobrowolnej wpłaty. Nieco ponad 3% spraw zakończyło się częściową wpłatą oraz skuteczną egzekucją pozostałości. W ponad 5% uzyskano należność jedynie częściowo – przez wpłatę albo egzekucję części i umorzenie pozostałości. Z kolei w 13% spraw nie udało się uzyskać nawet części orzeczonych kwot ze względu na brak wpłaty i egzekucji (lub jej nieskuteczność) i umorzenie całości. Można zatem powiedzieć, że efektywność badanych postępowań wykonawczych, rozumiana jako uzyskanie całej należnej kwoty, wyniosła 82%, natomiast o częściowej efektywności można mówić w przypadku 5% spraw. Ściągnięte kwoty stanowiły łącznie 82,5% łącznych należności na rzecz Funduszu Sprawiedliwości. Uzyskane wyniki są nieznacznie wyższe niż przeciętna „kwotowa” efektywność widoczna w ogólnopolskich danych statystycznych, gdzie utrzymuje się ona na poziomie 68-72%. Jako przyczynę autor wskazał przyjętą metodologię badania aktowego ograniczającą się do analizy jedynie zakończonych postępowań wykonawczych.

Przeprowadzone analizy obejmowały także czynniki wpływające na efektywność wykonywania świadczeń pieniężnych i nawiazek. Istotnym statystycznie czynnikiem okazała się sytuacja zawodowa, gdyż posiadanie stałego zatrudnienia, a także przebywanie na rencie lub emeryturze wiązało się z większą szansą spłaty. Zwiększała się ona także wraz ze wzrostem dochodów skazanego. Z kolei fakt uprzedniej karalności podnosił ryzyko braku spłaty. Spłacalność była także zróżnicowana w zależności od rodzaju zakończenia sprawy karnej – w sprawach zakończonych warunkowym umorzeniem spłata następowała częściej niż w tych zakończonych skazaniem (tu jednak autor zaznacza, że przy warunkowym umorzeniu orzekane kwoty były niższe od tych orzekanych przy skazaniu, co wpływa na możliwość ich uiszczenia). Wpływ na uregulowanie spłaty miał również rodzaj orzeczonej kary – im wyższa była jej surowość, tym wyższe ryzyko braku spłaty. Skrajnym przypadkiem było orzeczenie kary bezwzględnego pozbawienia wolności, której odbywanie praktycznie uniemożliwiało samodzielne wpłacenie należności.

Literatura anglojęzyczna opisuje efektywność kary grzywny często w kontekście szeroko rozumianych kar nieizolacyjnych, traktując je łącznie jako alternatywę dla kary pozbawienia wolności. Ze względu na zróżnicowanie tych środków trudno na podstawie tych tekstów wyciągać wnioski dotyczące tylko kary grzywny. Z kolei autorzy odnoszący się bezpośrednio do grzywny najczęściej czynią to pod kątem konkretnego rodzaju przestępstw – głównie prowadzenia pojazdu pod wpływem alkoholu. Dane statystyczne wskazują, że również w Polsce jest to jedno z przestępstw, za które grzywna orzekana jest częściej niż w przypadku innych czynów. Jedno z badań podejmujących ten temat opierało się na analizie zmian prawnych wprowadzonych w 32 stanach Stanów Zjednoczonych w latach 1976–2002

obejmujących zmiany kar za prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu⁸⁹. Szczególnym punktem zainteresowania badaczy były regulacje dotyczące wprowadzenia obowiązkowych minimalnych grzywien oraz kar pozbawienia wolności, gdyż – jak argumentowali – zmiany te mają największe szanse być zrozumiane i zauważone przez społeczeństwo, przez co mają największe szanse oddziaływać prewencyjnie. W badaniach uwzględniono zarówno istnienie tych regulacji, jak i wysokość nakładanej kary. Autorzy przeprowadzili analizy statystyczne dotyczące liczby śmiertelnych wypadków samochodowych mających miejsce w godzinach nocnych jako najczęściej powodowanych wcześniejszym spożyciem alkoholu przez kierowcę (podkreślają przy tym, że zdarzenia te nie są liczne, a dodatkowo nie wszystkie tego typu wypadki mają związek z alkoholem, co może powodować błąd pomiaru). Kolejne trzy wskaźniki dotyczyły liczb wypadków powodowanych w związku z różną wysokością stężenia alkoholu w wydychanym powietrzu lub we krwi w podziale na niskie i umiarkowane (0,01-0,07 g/dl), średnie (0,08-0,14 g/dl) i wysokie (co najmniej 0,15 g/dl).

W 26 z badanych stanów wprowadzono politykę obowiązkowej minimalnej grzywny dla pierwszorazowych sprawców, ale tylko w 6 z nich odnotowano znaczący spadek liczby wypadków śmiertelnych w godzinach nocnych wahający się od 23% do 47%. Kolejne 4 stany również odnotowały spadki, jednak równolegle wprowadzano w nich także inne ograniczenia, przez co efekt nie może być przypisany tylko tym obejmującym grzywnę. Ponadto, w 3 stanach nastąpił wzrost liczby wypadków, a w 17 nie odnotowano znaczących zmian. Odnotowano spadek liczby śmiertelnych wypadków w godzinach nocnych średnio o 1,3% (1 wypadek na stan rocznie), jednak nie był to wynik istotny statystycznie. Sprawdzone też, jaki wpływ na liczbę tych wypadków miała wysokość grzywien. Podniesienie wysokości minimalnej obowiązkowej grzywny o 1 dolara wiązało się ze zmniejszeniem liczby kierowców uczestniczących w nocnych wypadkach o 0,023. Największe zmiany spowodowane wprowadzeniem grzywien odnotowano w przypadku wypadków powodowanych przez osoby będące pod co najmniej średnim wpływem alkoholu (co najmniej 0,08 g/dl) – przy uśrednieniu wyników ze wszystkich stanów w tej grupie liczba wypadków spadła o 8% (przeciętnie o 13 na stan rocznie).

W przypadku kary pozbawienia wolności zmniejszenie liczby wypadków nastąpiło w 5 stanach, a w 2 miał miejsce jej wzrost. Ogólny spadek w liczbie wypadków w godzinach nocnych łącznie z wprowadzeniem obowiązkowej minimalnej kary pozbawienia wolności wynosił 6,4% (5 wypadków na stan rocznie). Wskaźniki związane z poziomem stężenia alkoholu okazały się w tym przypadku nieistotne statystycznie. Nie zaobserwowano także zróżnicowania w zależności od długości kary.

⁸⁹ A.C. Wagenaar et al., *General deterrence effects of U.S. statutory DUI fine and jail penalties: Long-term follow-up in 32 states*, „Accident Analysis & Prevention” t. 39 nr 5 (2007), DOI: 10.1016/j.aap.2007.01.003.

Badacze podsumowują wyniki stwierdzeniem, że wprowadzenie obligatoryjnych minimalnych grzywnien dla pierwszorazowych sprawców przestępstwa prowadzenia pojazdu pod wpływem alkoholu przynosi umiarkowany efekt w zakresie prewencji ogólnej. W przypadku obligatoryjnych kar pozbawienia wolności efekt ten określają jednak jako szczególnie słaby. Polityka prewencyjna powinna się ich zdaniem koncentrować na innych środkach, takich jak zawieszenie prawa jazdy, dla których grzywna miałaby być jedynie dodatkiem, a pozbawienie wolności ostatecznością w przypadku osób wielokrotnie powracających do przestępstwa.

Drugi widoczny w zagranicznej literaturze sposób analizy efektywności grzywnien polega na prowadzeniu różnego rodzaju eksperymentów. W ten sposób badali ją m.in. Tim Kurz, William E. Thomas i Miguel A. Fonseca⁹⁰, których celem było sprawdzenie, jak postrzeżenie grzywny za niepożądane zachowanie (w tym przypadku spóźnienie się na badanie) wpływa na skłonność do podejmowania tego zachowania. Badanie stanowiło swoistą kontynuację przeprowadzonego kilkanaście lat wcześniej badania dotyczącego postrzegania opłat za odebranie dziecka z przedszkola po wyznaczonym czasie i tego, jak ich odbiór wpływa na dostosowywanie się do istniejących regulacji⁹¹. Oba badania wykazały, że grzywna postrzegana jako cena lub jako kompensacja za niewłaściwe zachowanie nie tylko nie ma działania odstraszającego, ale nawet może zachęcać do jego podejmowania. Wprowadzone opłaty były jednak efektywne, kiedy przedstawiane były badanym jako kara za ich działanie. Dodatkowo, autorzy badania z 2014 r. wyższą efektywność odnotowali w przypadku zagrożenia koniecznością publicznego dokonania wpłaty w obecności pozostałych uczestników badania niż przy zagrożeniu koniecznością wniesienia opłaty prywatnie, bez angażowania innych uczestników. Do podobnych wniosków doszli Pieter Desmet, Leonie Gerhards i Franziska Weber, którzy badali działanie odstraszające grzywnien i opłat kompensacyjnych⁹². Przedmiotem badania była skłonność badanych do kłamstwa wobec losowo dobranych partnerów w zależności od tego, czy opłata za jego wykrycie przekazywana byłaby osobie okłamanej (kompensacja), eksperymentatorom (kara), czy w ogóle by nie istniała. Tu również silniejsze działanie odstraszające odnotowano w przypadku opłaty w formie kary niż jako kompensacji.

⁹⁰ T. Kurz, W.E. Thomas, M.A. Fonseca, *A fine is a more effective financial deterrent when framed retributively and extracted publicly*, „Journal of Experimental Social Psychology” t. 54 (2014), DOI: 10.1016/j.jesp.2014.04.015.

⁹¹ U. Gneezy, A. Rustichini, *A fine is a price*, „The Journal of Legal Studies” t. 29 nr 1 (2000), DOI: 10.1086/468061.

⁹² P. Desmet, L. Gerhards, F. Weber, *Is compensation fine? Sanction schemes and their effects on deterrence and trust*, Londyn 2024.

4. Obraz statystyczny – Polska

Karolina Bloch

4.1. Grzywna samoistna w statystykach – obraz ogólny

Jak pokazują dane zgromadzone w *Atlasie przestępczości w Polsce 7*⁹³, do roku 2004 regularnie wzrastała łączna liczba orzekanych w danym roku kar i osiągnęła wynik maksymalny w wysokości 513 399 (zob. tab. 1). Następnie odnotowano spadek do poziomu ponad 415 000 rocznie, na którym z pewnymi wahaniami wielkość ta utrzymywała się w latach 2007–2011. Po tym czasie nastąpił kolejny spadek, a najniższy poziom przypadł na rok 2017, kiedy wyniósł 241 436. Po nim liczba orzekanych kar ponownie nieco wzrosła, a w 2024 r. spadła do najniższego poziomu ostatnich dwóch dekad – z wynikiem 236 986 kar. Do 2015 r. wśród orzekanych sankcji dominowało pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem jego wykonania, jednak po reformie kodeksu karnego z 2015 r. jej udział zaczął spadać na rzecz pozostałych kar. Liczba orzekanych w tym okresie grzywien samoistnych również się zmieniała. Najwyższy poziom odnotowano w roku 2004 (111 491). Największe spadki widoczne były w latach 1996–2000 oraz 2012–2014. Ostatnia dekada charakteryzowała się naprzemiennymi wzrostami i spadkami, przy czym od roku 2022 obserwowana jest tendencja spadkowa.

TABELA 1. Skazania według rodzaju orzeczonej kary (w liczbach bezwzględnych)

Rok	Ogółem*	Bezwzględne pozbawienie wolności**	Pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna	Kara mieszana (sekwencyjna)
1990	106 464	29 140	52 030	5 230	19 487	.
1991	152 333	40 635	76 579	5 291	29 714	.
1992	160 703	39 671	84 350	5 405	31 259	.
1993	171 622	36 989	91 295	6 389	36 920	.
1994	185 065	33 659	99 856	7 223	44 308	.
1995	195 455	33 324	105 796	7 306	49 997	.

⁹³ P. Ostaszewski et al., *Atlas przestępczości w Polsce 7*, Warszawa 2025, s. 93.

Rok	Ogółem*	Bezwzględne pozbawienie wolności**	Pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna	Kara mieszana (sekwencyjna)
1996	227 731	31 303	123 669	10 612	62 082	.
1997	210 600	25 806	116 159	10 934	57 689	.
1998	219 064	25 942	123 410	13 263	56 400	.
1999	207 607	26 171	127 437	15 648	38 209	.
2000	222 815	30 748	143 497	14 796	33 699	.
2001	315 013	37 076	184 819	28 507	64 475	.
2002	365 326	35 898	214 485	39 156	75 698	.
2003	415 933	36 698	233 055	52 763	93 274	.
2004	513 399	49 129	278 338	71 887	111 491	.
2005	504 281	43 136	291 409	67 254	100 968	.
2006	462 937	42 549	272 653	57 918	88 407	.
2007	426 377	37 764	257 141	47 091	82 988	.
2008	420 729	38 615	250 774	40 643	89 011	.
2009	415 272	38 030	243 974	43 524	88 236	.
2010	432 891	39 706	251 087	49 692	92 329	.
2011	423 464	41 075	239 076	49 611	93 571	.
2012	408 107	41 815	224 185	50 730	91 296	.
2013	353 208	39 786	195 348	41 287	76 759	.
2014	293 852	35 381	162 938	32 763	62 761	.
2015	260 034	34 022	133 076	31 096	60 756	1 084
2016	289 512	43 783	81 673	61 542	98 776	3 738
2017	241 436	44 589	54 819	53 854	84 721	3 453
2018	275 768	49 577	54 302	78 172	90 491	3 226
2019	287 978	53 443	52 491	84 992	93 843	3 173
2020	251 369	48 611	41 974	74 012	84 081	2 619
2021	279 444	63 105	50 150	76 909	86 391	2 694
2022	275 705	62 854	46 243	73 456	90 302	2 655
2023	260 258	60 348	42 290	69 420	85 576	2 373
2024	236 986	57 058	38 702	62 695	76 254	2 043

* Ze względu na małe liczebności nie uwzględniono środków karnych (kar dodatkowych) orzeczonych samoistnie, dołączono je do liczby skazań ogółem.

** Uwzględniono karę 25 lat pozbawienia wolności i dożywotniego pozbawienia wolności.

Źródło: Za lata 1990–2023 – P. Ostaszewski et al., *Atlas przestępczości w Polsce 7*, Warszawa 2025, s. 93, za rok 2024 – sprawozdania statystyczne sądów MS-S6r i MS-S6o o skazaniach nieprawomocnych.

Do roku 2015 w strukturze kar orzeczonych łącznie za wszystkie przestępstwa zdecydowanie dominowało pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary

i stanowiło ponad połowę wszystkich orzeczeń (zob. tab. 2). Drugą najczęściej orzekaną karą była kara grzywny, która od 2001 r. utrzymywała się na względnie stałym poziomie 20%. Przełom nastąpił w roku 2016, kiedy to grzywna wybiła się na prowadzenie i przekroczyła poziom 30%, który utrzymuje do dziś.

W roku 2024 grzywna samoistna była najczęściej orzekaną karą i stanowiła 32% wszystkich orzeczeń. Następną w kolejności była kara ograniczenia wolności (26,5%), a tuż za nią – bezwzględne pozbawienie wolności (24%). Dominująca we wcześniejszych okresach kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem stanowiła w 2024 r. jedynie 16% kar orzeczonych za wszystkie przestępstwa.

TABELA 2. Struktura orzeczonych kar za przestępstwa

Rok	Ogółem*	Bezwzględne pozbawienie wolności** (w proc.)	Pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem (w proc.)	Ograniczenie wolności (w proc.)	Grzywna samoistna (w proc.)	Kara mieszana (w proc.)
1990	106 464	27,5	49,2	4,9	18,4	.
1991	152 333	26,7	50,3	3,5	19,5	.
1992	160 703	24,7	52,5	3,4	19,4	.
1993	171 622	21,6	53,2	3,7	21,5	.
1994	185 065	18,2	54	3,9	23,9	.
1995	195 455	17	53,9	3,7	25,4	.
1996	227 731	13,7	54,3	4,7	27,3	.
1997	210 600	12,2	55,2	5,2	27,4	.
1998	219 064	11,8	56,3	6,1	25,8	.
1999	207 607	12,6	61,4	7,6	18,4	.
2000	222 815	13,8	64,4	6,7	15,1	.
2001	315 013	11,8	58,7	9	20,5	.
2002	365 326	9,9	58,7	10,7	20,7	.
2003	415 933	8,8	56,1	12,7	22,4	.
2004	513 399	9,6	54,5	14,1	21,8	.
2005	504 281	8,6	57,9	13,4	20,1	.
2006	462 937	9,2	59,1	12,5	19,2	.
2007	426 377	8,9	60,5	11,1	19,5	.
2008	420 729	9,2	59,8	9,7	21,3	.
2009	415 272	9,2	59	10,5	21,3	.
2010	432 891	9,2	58	11,5	21,3	.
2011	423 464	9,7	56,5	11,7	22,1	.
2012	408 107	10,3	54,9	12,4	22,4	.

Rok	Ogółem*	Bezwzględne pozbawienie wolności** (w proc.)	Pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem (w proc.)	Ograniczenie wolności (w proc.)	Grzywna samoistna (w proc.)	Kara mieszana (w proc.)
2013	353 208	11,3	55,3	11,7	21,7	.
2014	293 852	12	55,5	11,1	21,4	.
2015	260 034	13,1	51,2	11,9	23,4	0,4
2016	289 512	15,1	28,2	21,3	34,1	1,3
2017	241 436	18,5	22,7	22,3	35,1	1,4
2018	275 768	18	19,7	28,3	32,8	1,2
2019	287 978	18,6	18,2	29,5	32,6	1,1
2020	251 369	19,3	16,7	29,5	33,5	1
2021	279 444	22,6	18	27,5	30,9	1
2022	275 705	22,8	16,8	26,6	32,8	1
2023	260 258	23,2	16,3	26,7	32,9	0,9
2024	236 986	24,1	16,3	26,5	32,2	0,9

* Ze względu na małe liczebności nie uwzględniono środków karnych (kar dodatkowych) orzeczonych samoistnie, dołączono je do liczby skazań ogółem.

** Uwzględniono karę 25 lat pozbawienia wolności i dożywotniego pozbawienia wolności.

Źródło: Za lata 1990–2023 – P. Ostaszewski et al., *Atlas przestępczości w Polsce 7*, Warszawa 2025, s. 93; za rok 2024 – sprawozdania statystyczne sądów MS-S6r i MS-S6o o skazaniach nieprawomocnych.

Grzywna orzekana jest najczęściej za przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a § 1 kk) oraz podrabiania lub przerabiania dokumentów (art. 270 § 1 kk), w których stanowi po 67% orzekanych kar. Wyrokowana jest też w blisko połowie spraw o czyny przewidziane w ustawie o zapobieganiu i przeciwdziałaniu narkomanii (44,8%). Wymierzana jest również za co czwarte naruszenie czynności narządu ciała lub spowodowanie rozstroju zdrowia (art. 157 § 1 kk), oszustwo (art. 286 § 1 kk), a także udział w bójce lub pobiciu (art. 158 § 1 kk) oraz w przypadku jednej na pięć kradzieży (art. 278 § 1 kk). Z kolei najniższe udziały grzywien w strukturze kar wymierzanych za poszczególne przestępstwa widoczne są w przypadku kradzieży z włamaniem (art. 279 § 1 kk) – 3,7% – i rozboju (art. 280 § 1 kk) – 2,6% (przy czym w ogóle nie pojawia się w przypadku rozboju z użyciem broni) – oraz czynów przeciwko wolności seksualnej: dopuszczenia się innej czynności seksualnej (art. 197 § 2 kk) – 2,4%, obcowania płciowego z małoletnim w wieku do lat 15 (art. 200 § 1 kk) – 1,2%, zgwałcenia (art. 197 § 1 kk) – 0,3% (a w przypadku zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem lub zbiorowego w ogóle nie jest wymierzana)⁹⁴.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 94.

Na przestrzeni ostatnich 14 lat systematycznie zwiększała się zarówno liczba stawek, jak i średnia kwota grzywny (zob. tab. 3). Średnia orzekana kwota ciągle jest jednak niższa niż minimalne wynagrodzenie za pracę. Dodatkowo – zwłaszcza w ostatnich latach – tempo wzrostu płacy minimalnej przyspieszyło, co doprowadziło do regularnego powiększania luki między jego wysokością a przeciętną wysokością orzekanej grzywny i podczas gdy w 2010 r. średnia kwota grzywny stanowiła prawie 87% płacy minimalnej, w 2024 r. było to już jedynie 63%. W przedstawionym okresie regularnie wzrastała też wysokość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, jednak wzrost ten był zdecydowanie wolniejszy niż w przypadku wynagrodzenia minimalnego. Wysokość orzekanych grzywien przez cały ten czas stanowiła około 1/3 wynagrodzenia przeciętnego, co jest stosunkowo niskim odsetkiem.

TABELA 3. Średnie kwoty grzywien a wynagrodzenie minimalne i przeciętne

Rok	Średnia liczba stawek	Średnia kwota (w zł)	Minimalne wynagrodzenie (w zł)	Grzywna jako proc. wynagrodzenia minimalnego	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (w zł)	Grzywna jako proc. przeciętnego wynagrodzenia
2010	67	1 141,56	1 317,00	86,7	3 435,00	33,2
2011	68	1 147,09	1 386,00	82,8	3 625,21	31,6
2012	69	1 170,38	1 500,00	78,0	3 744,38	31,3
2013	69	1 187,10	1 600,00	74,2	3 877,43	30,6
2014	75	1 325,45	1 680,00	78,9	4 003,99	33,1
2015	77	1 400,84	1 750,00	80,0	4 150,86	33,7
2016	84	1 500,57	1 850,00	81,1	4 290,52	35,0
2017	90	1 626,78	2 000,00	81,3	4 527,89	35,9
2018	94	1 742,78	2 100,00	83,0	4 834,76	36,0
2019	98	1 814,64	2 250,00	80,7	5 181,63	35,0
2020	102	1 856,63	2 600,00	71,4	5 523,32	33,6
2021	109	2 006,35	2 800,00	71,7	6 001,02	33,4
2022	116	2 212,68	3 010,00	73,5	6 705,62	33,0
2023	124	2 439,32	3 545,00 *	68,8	7 595,30	32,1
2024	140	2 704,10	4 271,00 *	63,3	8 630,27	31,3

* Uwzględniono średnią wynagrodzenia minimalnego obowiązującego od 1 stycznia i od 1 lipca.

Źródło: sprawozdania Ministerstwa Sprawiedliwości MS-6o i MS-6r; dane GUS.

4.2. Dane egzekucyjne

W razie nieuiszczenia orzeczonej grzywny, ściągana jest ona na drodze egzekucji (art. 44 § 2 k.k.w.). Dane dotyczące egzekucji komorniczych obejmują jednak wszystkie grzywny karne łącznie. Nie jest więc możliwe wyodrębnienie z nich jedynie grzywien samoistnych orzeczanych za przestępstwa, by porównać je z prezentowanymi dotychczas danymi. Z tego powodu prezentowane w tabelach 4 i 5 dane uwzględniają również inne rodzaje grzywien.

Od roku 2012 do 2020 systematycznie zmniejszała się liczba grzywien karnych wpływających do egzekucji komorniczej. W 2021 r. widoczny jest nagły ich wzrost – po nim liczba ponownie zaczęła spadać, jednak wciąż wynik pozostaje wyższy niż w roku 2020. Każdego roku do egzekucji komorniczej wpływały co najmniej 3 z 10 orzeczonych grzywien. Najmniej, bo poniżej 32%, wpłynęło w latach 2014–2015. Od tego czasu obserwowana jest tendencja wzrostowa, przy czym najwyższy odsetek orzeczonych grzywien wpłynął do egzekucji w 2024 r., kiedy to przekroczył próg 40%.

TABELA 4. Grzywny orzekane (łącznie), które trafiają do egzekucji komorniczej

Rok	Orzeczone grzywny				Grzywny wpływające do egzekucji komorniczej	Grzywny wpływające do egzekucji względem orzeczonych łącznie w danym roku (w proc.)
	Grzywny samoistne orzeczone za przestępstwa	Grzywny orzeczone obok pozbawienia wolności	Grzywny orzeczone za wykroczenia	łącznie		
2010	92 329	126 439	420 258	639 026	232 090	36,3
2011	93 571	122 824	415 200	631 595	244 213	38,7
2012	91 296	113 963	376 515	581 774	220 447	37,9
2013	76 759	95 278	401 135	573 172	197 119	34,4
2014	62 761	85 418	469 640	617 819	195 720	31,7
2015	60 756	67 151	485 716	613 623	190 839	31,1
2016	98 776	31 894	410 952	541 622	179 723	33,2
2017	84 721	25 197	354 732	464 650	155 932	33,6
2018	90 491	21 048	327 973	439 512	146 380	33,3
2019	93 843	19 656	289 899	403 398	141 496	35,1
2020	84 081	16 012	251 976	352 069	129 837	36,9
2021	86 391	18 803	270 632	375 826	149 046	39,7
2022	90 302	18 448	287 800	396 550	148 663	37,5
2023	85 576	16 454	276 843	378 873	144 911	38,2
2024	76 254	14 284	268 340	358 878	143 740	40,1

Źródło: sprawozdania Ministerstwa Sprawiedliwości MS-6o, MS-6r, MS-S7r, MS-Kom23.

Przez większość analizowanego okresu roczna liczba załatwień była niższa niż wpływów. Liczba spraw pozostających na kolejny okres, mimo początkowego wzrostu, od 2012 do 2019 regularnie spadała. Tendencja ta odwróciła się jednak w kolejnych latach. Zmniejszała się także liczba spraw załatwionych w danym roku, jednak struktura powodów załatwień w zasadzie nie ulega zmianie – przez cały pokazany okres ponad połowa z nich ma miejsce przez umorzenie z powodu bezskuteczności egzekucji. Zakończenie przez skuteczne wyegzekwowanie świadczenia ma miejsce w około 1/3 załatwień – nieznaczny wzrost skuteczności egzekucji widoczny był w latach 2014–2016, kiedy to wyniósł ponad 37%, jednak w kolejnych okresach spadał, osiągając finalnie wcześniejszy poziom. Skuteczność egzekucji początkowo utrzymywała się na poziomie około 24%, przy czym najwyższa była w roku 2015, kiedy skutecznie wyegzekwowano 28,4% wszystkich grzywien. Od tego momentu widoczna jest tendencja spadkowa, a od roku 2023 do wyegzekwowania świadczenia dochodzi w mniej niż 1 na 5 przypadków (19,5% w 2023 r. i 19% w 2024 r.).

TABELA 5. Egzekucja komornicza grzywien karnych

Rok	Pozostałość z poprzedniego okresu	Wpłynęło	Załatwione ostatecznie			Pozostało na okres następny
			Ogółem	W tym przez wyegzekwowanie świadczenia	W tym umorzone z powodu bezskuteczności egzekucji	
2010	68 490	232 090	219 610	71 608	119 042	80 970
2011	82 296	244 213	239 318	77 465	130 633	87 191
2012	87 309	220 447	232 388	72 642	132 900	75 368
2013	75 552	197 119	204 014	69 218	111 414	68 657
2014	68 923	195 720	194 913	71 149	101 171	69 730
2015	69 867	190 839	192 265	73 913	96 323	68 441
2016	68 503	179 723	182 078	68 201	92 283	66 148
2017	66 449	155 932	162 766	57 946	87 024	59 615
2018	59 590	146 380	147 814	53 002	78 134	58 156
2019	58 885	141 496	119 248	43 006	61 341	81 133
2020	80 592	129 837	126 418	41 874	69 756	84 011
2021	84 082	149 046	144 562	47 195	79 815	88 566
2022	88 296	148 663	145 511	48 187	78 326	91 448
2023	91 056	144 911	144 737	45 953	80 573	91 230
2024	90 775	143 740	138 865	44 619	76 653	95 650

Źródło: sprawozdania Ministerstwa Sprawiedliwości MS-Kom23.

4.3. Wykonywanie i zamiany kary grzywny

Liczba wpływających do sądów spraw związanych z wykonaniem grzywny samoistnej koresponduje z liczbą orzekanych każdego roku grzywien i adekwatnie odnotowywała naprzemienne spadki i wzrosty (zob. tab. 6). Najniższy poziom stwierdzono w roku 2014, kiedy wpłynęło nieco ponad 80 000 spraw. Najwyższy z kolei przypadł na rok 2016, kiedy wpłynęło ich ponad 108 000. W ostatnich trzech latach widoczna jest tendencja spadkowa. Postępowania wykonawcze kończą się uiszczeniem grzywny corocznie w ponad 7 na 10 przypadków. Odsetek ten w ostatnich latach wzrasta i w 2024 r. osiągnął 84,5%.

TABELA 6. Wykonanie grzywien samoistnych

Rok	Wpływ	Zakończenie		
		Razem	Uiszczenie	Inne przyczyny
2012	100 833	102 123	83 330	20 878
2013	91 892	100 813	78 278	22 535
2014	80 454	92 318	70 816	21 502
2015	81 644	87 148	62 265	24 883
2016	108 096	87 446	65 969	21 450
2017	105 344	96 471	73 400	23 071
2018	99 636	97 705	75 396	22 309
2019	104 899	94 573	77 881	16 692
2020	91 241	85 457	71 805	13 652
2021	100 757	96 199	81 600	14 599
2022	103 960	101 270	84 598	16 672
2023	100 056	97 716	82 299	15 417
2024	89 347	92 739	78 349	14 390

Źródło: sprawozdania Ministerstwa Sprawiedliwości MS-S10r i MS-S10o.

W przypadku, gdy egzekucja komornicza okazała się nieskuteczna (lub z akt sprawy wynika, że byłaby bezskuteczna), sąd może zamienić ją na pracę społecznie użyteczną (art. 45 k.k.w.). Jeżeli jednak skazany nie wyrazi zgody na podjęcie takiej pracy, uchyla się od jej wykonania lub sama zamiana jest niemożliwa lub niecelowa, sąd zarządza wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności (art. 46 k.k.w.).

Do 2013 r. wzrastała liczba zamian niewykonanej kary grzywny samoistnej na pracę społecznie użyteczną – osiągnęła wówczas poziom 30 661 (zob. tab. 7). Od tego czasu obserwowany jest jednak regularny spadek, przy czym w ostatnim roku orzeczono zamiany jedynie w 7864 sprawach, co stanowi ok. 1/4 poziomu z 2013 r. Mimo początkowego spadku, który

miał miejsce w latach 2012–2015, wzrasta natomiast liczba orzeczeń o zamianie na zastępczą karę pozbawienia wolności. Dodatkowo, od 2017 r. jest ona wyższa od liczby zamian na pracę społecznie użyteczną, a różnica między nimi regularnie się powiększa. W 2020 r. nastąpiło zmniejszenie liczby tych orzeczeń, jednak trzeba zauważyć, że był to czas pandemii COVID-19, co tłumaczy chwilowe obniżenie w liczbie zamian kar wolnościowych na izolacyjne.

TABELA 7. Zamiany niewykonanej kary grzywny samoistnej na pracę społecznie użyteczną i zastępczą karę pozbawienia wolności

Rok	Zamiana na pracę społecznie użyteczną	Zamiana na karę pozbawienia wolności
2010	16 955	15 075
2011	17 061	17 195
2012	22 342	18 258
2013	30 661	16 405
2014	26 385	14 836
2015	24 605	13 736
2016	19 485	15 197
2017	16 586	19 750
2018	13 071	21 643
2019	11 356	21 868
2020	10 113	20 082
2021	10 854	24 006
2022	9 285	23 573
2023	8 749	21 483
2024	7 864	22 272

Źródło: sprawozdania Ministerstwa Sprawiedliwości MS-S10r i MS-S10o.

Badania aktowe przeprowadzone w 2024 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości przez Marię Kopeć pokazują dodatkowo, że w większości przypadków nieuiszczona grzywna zamieniana jest od razu na zastępczą karę pozbawienia wolności. Jedynie w 23% przypadków poprzedziła ją zamiana na pracę społecznie użyteczną. Ostatecznie 80% spraw, w których zarządzono bezpośrednio karę pozbawienia wolności, oraz 74% spraw, w których nastąpiła najpierw zamiana na pracę społecznie użyteczną, zakończyło się zapłatą pierwotnie orzeczonej kary grzywny. W przypadku orzeczenia tylko zamiany na pracę społecznie użyteczną zapłata nastąpiła w 81%. Kary zastępcze wykonało więc łącznie mniej niż 30% skazanych, wobec których je orzeczono. Badanie nie pozwoliło jednak na ustalenie, dlaczego skazani ostatecznie decydują się na wykonanie kary pierwotnej⁹⁵.

⁹⁵ M. Kopeć, *Praktyka orzekania...*, s. 31–32.

5. Statystyki międzynarodowe

Karolina Bloch

Stosowanie kary grzywny w różnych państwach europejskich można próbować porównywać na podstawie danych statystycznych prezentowanych w ramach projektu *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*⁹⁶. Jest to projekt badawczy skupiający korespondentów krajowych ze wszystkich państw Rady Europy, gromadzący szczegółowe informacje statystyczne o przestępczości i funkcjonowaniu organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Na podstawie zebranych danych publikowane są cykliczne raporty. Najnowsza, siódma edycja raportu została opublikowana w 2024 r. i prezentuje dane z lat 2016–2021⁹⁷. W niniejszej części tego opracowania przedstawione zostaną wybrane dane z rozdziału 3 publikacji obejmującego statystyki skazań prawomocnych. Co warto odnotowania, jest to rozdział, w którym dostępne dane dotyczą niestety tylko części z krajów biorących udział w projekcie, a większość korespondentów krajowych nie była w stanie ich z różnych powodów zebrać. Dlatego też prezentowane niżej zestawienia będą obejmować tylko około kilkunastu z 46 państw Rady Europy.

Biorąc pod uwagę ogół przestępstw, krajami o najwyższej liczbie zastosowanych sankcji w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców są Dania, Finlandia, Szwajcaria i Wielka Brytania (zob. tab. 8). Są to jednocześnie kraje o najwyższym udziale grzywien samoistnych na tle wszystkich wymierzanych kar – w Danii stanowią one niemal 90%, a w Szwajcarii, Finlandii i Wielkiej Brytanii ponad 3/4 stosowanych środków. Najrzadziej wśród analizowanych państw grzywny są stosowane w Chorwacji i na Łotwie, gdzie ich udział nie przekracza 4% (w systemie chorwackim najczęstsze są kary pozbawienia wolności w zawieszeniu, a w łotewskim – bezwzględne pozbawienie wolności i prace na cele społeczne). Polska w tym zestawieniu

⁹⁶ *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/> (dostęp: 18.12.2025).

⁹⁷ M.F. Aebi et al., *European Sourcebook of crime and criminal justice statistics 2024. Seventh edition. Preliminary publication*, Lausanne 2024, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/> (dostęp: 18.12.2025).

plasuje się nieco poniżej średniej – grzywny są karą stosowaną najczęściej, bo w co trzecim przypadku, nieznacznie częściej niż prace na cele społeczne.

TABELA 8. Skazania według rodzaju orzeczonej kary w 2020 r.

Kraj	Sankcje i środki na 100 tys. populacji łącznie	Z tego: proc. grzywien	Z tego: proc. prac na cele społeczne	Z tego: proc. kar pozbawienia wolności w zawieszeniu	Z tego: proc. kar bezwzględnego pozbawienia wolności	Z tego: proc. innych
Azerbejdżan	102	4,7	1,1	7,7	51,7	34,8
Chorwacja	285	2,4	0,0	74,5	21,3	1,9
Czechy	460	16,1	11,1	52,5	16,4	3,8
Dania	4 029	88,3	0,0	3,7	3,4	0,1
Finlandia	1 471	76,7	1,8	14,5	6,0	0,5
Węgry	842	27,5	9,8	12,7	8,2	41,9
Łotwa	367	3,6	38,8	14,5	43,1	0,0
Holandia	345	22,3	25,4	14,3	35,7	1,3
Polska	662	33,4	29,4	16,7	19,3	0,0
Portugalia	353	59,4	2,2	26,0	10,8	0,4
Rumunia	159	12,8	0,0	44,7	22,9	17,7
Serbia	360	10,5	0,5	63,9	24,1	0,5
Szwecja	1 111	60,0	1,0	10,7	10,8	13,3
Szwajcaria	1 284	80,1	3,8	6,1	8,2	1,7
Wielka Brytania: Anglia i Walia	1 396	75,6	0,0	4,4	7,6	10,9
Średnia	936	38,2	8,3	24,5	19,3	8,6
Mediana	561	27,5	1,8	14,5	17,5	1,7
Minimum	102	2,4	0,0	3,7	3,4	0,0
Maksimum	4 029	88,3	38,8	74,5	51,7	41,9

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

Grupą czynów charakteryzującą się najwyższym średnim udziałem grzywien wśród stosowanych kar są przestępstwa drogowe (zob. tab. 9). Zdecydowanie wyróżnia się tu Szwajcaria, gdzie grzywny stanowią ponad 90% wymierzanych kar za ten rodzaj czynów. Wysokie odsetki stosowania grzywien odnotowują również Portugalia, Szwecja i Finlandia, gdzie w ponad 7 na 10 przypadków wymierzana jest kara grzywny. Krajami o najniższym udziale grzywien wśród kar za przestępstwa drogowe są Azerbejdżan i Łotwa. W Polsce kara ta stosowana jest w ponad połowie przypadków.

TABELA 9. Udział grzywien w karach w 2020 r. – poważne wykroczenia drogowe

Kraj	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien
Azerbejdżan	6	3,0
Chorwacja	21	7,2
Czechy	134	36,1
Dania	3	15,6
Finlandia	455	70,5
Węgry	276	40,7
Łotwa	5	3,8
Holandia	68	48,2
Polska	128	52,5
Portugalia	121	78,7
Rumunia	67	9,9
Serbia	27	16,1
Szwecja	229	74,8
Szwajcaria	627	94,2
Ukraina	.	.
Wielka Brytania: Anglia i Walia	.	.
Średnia	155	39,4
Mediana	94	38,4
Minimum	3	3,0
Maksimum	627	94,2

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

Za zabójstwo, jako najpoważniejszy z czynów przeciwko życiu i zdrowiu, jedynie sporadycznie wymierzana jest kara grzywny i w większości analizowanych państw w ogóle się ona nie pojawia (zob. tab. 10). W 2020 r. zastosowały ją tylko Szwajcaria, Rumunia, Holandia oraz Polska i w każdym z tych krajów były to odsetki poniżej 3%. Dominującą karą wymierzaną za ten czyn jest pozbawienie wolności (z wyjątkiem Węgier, gdzie 52,9% stanowią kary nieizolacyjne).

W przypadku spowodowania uszkodzenia ciała ogółem, najwyższe odsetki kary grzywny, jako jedyne przekraczające próg 50%, odnotowują Finlandia i Szwajcaria. Najniższy udział grzywny zasądzonej za uszkodzenie ciała widoczny jest w Danii i Chorwacji. Również w przypadku spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu Szwajcaria pozostaje państwem o najwyższym udziale grzywny z wynikiem 41,8%. Za nią plasuje się Portugalia (28,2%) i Polska (5,3%), a w większości pozostałych państw odsetek ten nie przekracza 1% lub grzywny w ogóle się nie stosuje.

TABELA 10. Udział grzywien w karach w 2020 r. – przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu

Kraj	Umysłne zabójstwo		Uszkodzenie ciała (napaść) - łącznie	
	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien
Azerbejdżan	1,7	0,0	9,2	9,3
Chorwacja	1,5	0,0	14,7	1,0
Czechy	1	0,0	21,7	10,9
Dania	1	0,0	87,4	0,5
Finlandia	3,1	0,0	99,3	58,8
Węgry	1,9	0,0	67,5	1,1
Łotwa	2,2	.	.	.
Holandia	3,4	0,3	39,6	13,2
Polska	1,1	0,2	56,3	18,7
Portugalia	2	0,0	45,6	36,0
Rumunia	2,9	2,1	2	5,6
Serbia	1,2	0,0	15,5	10,2
Szwecja	2,2	0,0	60,2	13,0
Szwajcaria	1,2	2,9	41,9	54,7
Ukraina	1,2	0,0	15,3	39,7
Wielka Brytania: Anglia i Walia
Średnia	1,8	0,4	41,2	20,6
Mediana	1,7	0,0	40,8	13,1
Minimum	1	0,0	2	0,5
Maksimum	3,4	2,9	99,3	58,8

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

Z analizy kar wymierzanych za napaści na tle seksualnym łącznie wynika, że krajem o najwyższym odsetku grzywien za tego rodzaju czyny jest Dania (niemal 30%), a za nią plasują się – z wynikami poniżej 20% – Szwajcaria i Finlandia (zob. tab. 11). W Czechach, Chorwacji i Azerbejdżanie kara ta w ogóle nie była stosowana, a w Szwecji i Rumunii odnotowała najniższe odsetki (poniżej 0,5%). Jeśli zawężymy grupę czynów do zgwałcenia, kara grzywny praktycznie nie jest stosowana, a jedyne państwa, w których została wymierzona, to Polska, Holandia oraz Szwajcaria. Podobnie sytuacja prezentuje się w kontekście seksualnego wykorzystania małoletniego – grzywna była wymierzana jedynie w Szwajcarii – choć tutaj odsetek był wysoki w porównaniu z pozostałymi (ponad 1/4) – Polsce, Portugalii i Finlandii. W większości omawianych państw dominującymi karami za czyny z tych kategorii była bezwzględna lub warunkowo zawieszona kara pozbawienia wolności.

TABELA 11. Udział grzywien w karach w 2020 r. – przestępstwa przeciwko wolności seksualnej

Kraj	Napaść na tle seksualnym: łącznie		Napaść na tle seksualnym: zgwałcenie		Napaść na tle seksualnym: seksualne wykorzystanie małoletniego	
	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien
Azerbejdżan	1,3	0,0	0,1	0,0	.	.
Chorwacja	3,7	0,0	2,1	0,0	0,5	0,0
Czechy	4,8	0,0	1,8	0,0	2,7	0,0
Dania	19,4	28,2	3,6	0,0	0,9	0,0
Finlandia	8,9	13,0	3	0,0	4,1	0,4
Węgry	4	0,5
Łotwa	.	.	1,2	.	.	.
Holandia	4,6	0,6	0,7	0,8	0,2	0,0
Polska	3,7	3,1	1,8	1,0	1,9	5,0
Portugalia	4	0,5	0,9	0,0	2,6	0,8
Rumunia	2,6	0,4	1,2	0,0	0,8	0,0
Serbia	1,6	2,6	0,3	0,0	0,3	0,0
Szwecja	6,5	0,2	5,3	0,2	0,9	0,0
Szwajcaria	6,8	19,0	1,5	0,0	4	25,5
Ukraina	0,2	2,2	0,1	0,0	0	9,5
Wielka Brytania: Anglia i Walia	6,9	1,2
Średnia	5,3	4,8	1,7	0,2	1,6	3,4
Mediana	4	0,6	1,4	0,0	0,9	0,0
Minimum	0,2	0,0	0,1	0,0	0	0,0
Maksimum	19,4	28,2	5,3	1,0	4,1	25,5

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

W przypadku kradzieży najwyższy udział grzywny w wymierzanych karach mają Finlandia i Dania, gdzie kara ta pojawia się w 8 na 10 przypadków (zob. tab. 12). Z kolei najniższe, bo nieprzekraczające 1% wyniki widoczne są w danych z Łotwy, gdzie najczęściej wymierzana jest kara pozbawienia wolności, z Chorwacji – tu dominuje kara pozbawienia wolności warunkowo zawieszona – oraz z Azerbejdżanu, gdzie największy odsetek odnotowują kary nieizolacyjne.

W przypadku rozboju tylko w jednym państwie – Ukrainie – grzywny przekraczają 10% wszystkich wymierzanych kar. Dalej plasuje się Szwajcaria z wynikiem prawie 5%.

W 4 państwach w ogóle nie wymierzono kary grzywny za rozbój, a w 7 jej udział w karach ogółem nie przekroczył 1%.

Największy odsetek grzywny w ogóle kar wymierzonych za oszustwo ma Finlandia, pozostająca jednocześnie państwem o największej liczbie wymierzonych za to przestępstwo kar w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców. Choć w Polsce współczynnik ten również jest wysoki na tle pozostałych państw (ponad 54%), to kara grzywny wymierzana jest w 1/4 przypadków (rozkład rodzajów kar jest dość równomierny między rodzajami). W Rumunii udział grzywnien wynosi 0% – najczęstszą karą za oszustwo jest tam warunkowo zawieszona kara pozbawienia wolności.

TABELA 12. Udział grzywnien w karach w 2020 r. – przestępstwa przeciwko mieniu

Kraj	Kradzież		Rozbój		Oszustwo	
	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywnien	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywnien	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywnien
Azerbejdżan	21,1	0,9	3	0,0	3,9	9,7
Chorwacja	55,5	0,5	5,2	0,0	21,1	1,7
Czechy	81	4,3	7	0,1	19,4	2,6
Dania	235,3	80,0	8,1	0,2	20,8	34,3
Finlandia	144,5	82,6	9,7	0,2	63,9	62,4
Węgry	159,4	10,4	11,5	0,5	.	.
Łotwa	117,1	0,4	10,1	0,5	.	.
Holandia	90,4	10,9	10,7	0,4	2,5	9,2
Polska	81,6	17,6	8,4	1,3	54,7	25,4
Portugalia	25,2	40,8	10,7	2,0	7,1	45,6
Rumunia	18,7	8,1	5,4	-	0,4	0,0
Serbia	68,1	5,4	5	0,0	9,1	3,9
Szwecja	159,4	44,5	9,2	0,1	10,5	11,7
Szwajcaria	101,4	41,0	8,5	4,8	27,9	61,0
Ukraina	71	21,9	9	10,9	4,3	40,7
Wielka Brytania: Anglia i Walia	62,9	13,4	5,8	0,0	7,4	8,3
Średnia	93,3	23,9	8	1,4	18,1	22,6
Mediana	81,3	12,1	8,4	0,2	9,8	10,7
Minimum	18,7	0,4	3	0,0	0,4	0,0
Maksimum	235,3	82,6	11,5	10,9	63,9	62,4

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

Fałszowanie dokumentów karane jest przede wszystkim grzywną w Finlandii (ponad 80%), Szwajcarii, Ukrainie i Portugalii – ponad 70% (zob. tab. 13). W Polsce odsetek ten wynosi ponad 65%. Najniższe udziały grzywien widoczne są w Chorwacji i Serbii, gdzie nie przekraczają 1%.

TABELA 13. Udział grzywien w karach w 2020 r. – fałszerstwo dokumentów

Kraj	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien
Azerbejdżan	.	.
Chorwacja	13,6	0,7
Czechy	2,7	8,5
Dania	9,9	18,9
Finlandia	5,2	86,3
Węgry	55,2	37,1
Łotwa	.	.
Holandia	6,5	3,4
Polska	11,1	65,1
Portugalia	5,1	73,4
Rumunia	0,7	20,3
Serbia	14	0,8
Szwecja	7,3	2,2
Szwajcaria	35,7	76,7
Ukraina	2,3	76,8
Wielka Brytania: Anglia i Walia	.	.
Średnia	13	36,2
Mediana	7,3	20,3
Minimum	0,7	0,7
Maksimum	55,2	86,3

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

Przestępstwo prania brudnych pieniędzy spotyka się z karą grzywny najczęściej w Danii (prawie 90% wymierzonych kar), Szwajcarii (63%) i Finlandii (33%). Z kolei w przypadku korupcji grzywna jest karą dominującą w Ukrainie, Szwajcarii i Szwecji (zob. tab. 14).

TABELA 14. Udział grzywien w karach w 2020 r. – przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu

Kraj	Pranie brudnych pieniędzy		Korupcja	
	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien
Azerbejdżan	.	.	0,6	26,3
Chorwacja	0	0,0	3,2	0,0
Czechy	1,7	9,1	0,9	31,9
Dania	2,2	88,9	0,2	8,3
Finlandia	4,7	33,2	0	100,0
Węgry	3,5	9,4	6	21,8
Łotwa
Holandia	4,2	4,7	0	0,0
Polska	0,2	3,2	2,6	19,3
Portugalia	0,9	6,7	1,1	9,5
Rumunia	0,1	9,1	.	.
Serbia	0,3	4,3	2,1	0,7
Szwecja	8,9	16,4	0,2	68,4
Szwajcaria	7,1	63,1	0,1	72,7
Ukraina	0	0,0	1,8	94,0
Wielka Brytania: Anglia i Walia
Średnia	2,6	19,1	1,5	34,8
Mediana	1,7	9,1	0,9	21,8
Minimum	0	0,0	0	0,0
Maksimum	8,9	88,9	6	100,0

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

Przestępstwa narkotykowe analizowane łącznie spotykają się z karą grzywny najczęściej w Danii (85%), Finlandii (78%) i Szwecji (69%). W Polsce kara ta jest wymierzana w mniej niż połowie przypadków (zob. tab. 15). Znacznie niższe są odsetki grzywien wśród ogółu kar przy zawężeniu przestępstw narkotykowych do samego handlu – tu grzywny pojawiają się najczęściej w Finlandii i Szwajcarii i nie przekraczają 50%. W Chorwacji grzywny za przestępstwa narkotykowe się nie pojawiły – wśród wymierzanych kar dominowały kary pozbawienia wolności – zarówno bezwzględne, jak i warunkowo zawieszane.

TABELA 15. Udział grzywien w karach w 2020 r. – przestępstwa narkotykowe

Kraj	Przestępstwa narkotykowe: łącznie		Przestępstwa narkotykowe: handel narkotykami	
	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien	Sankcje i środki na 100 tys. populacji	Z tego: proc. grzywien
Azerbejdżan	32	0,4	.	.
Chorwacja	15	0,0	14,9	0,0
Czechy	27	8,9	21,1	6,1
Dania	269	84,8	3,2	0,0
Finlandia	190	77,5	84,1	49,9
Węgry
Łotwa	38	1,5	.	.
Holandia	24	10,7	.	.
Polska	54	44,0	4,4	19,3
Portugalia	28	26,6	20,9	4,3
Rumunia	4	8,8	2,9	2,6
Serbia	64	23,5	12,4	6,9
Szwecja	310	68,5	25	32,5
Szwajcaria	71	48,0	70,8	48,0
Ukraina	24	47,5	3,8	24,1
Wielka Brytania: Anglia i Walia	59	37,9	.	.
Średnia	81	32,6	24	17,6
Mediana	38	26,6	14,9	6,9
Minimum	4	0,0	2,9	0,0
Maksimum	310	84,8	84,1	49,9

Źródło: European Sourcebook, <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

6. Powrotność do przestępstwa

Paweł Ostaszewski

Badanie powrotności do przestępstwa po wymierzeniu przez sąd lub wykonaniu określonej kary jest jedną z najczęściej podejmowanych metod analizy efektywności karania⁹⁸. Powrotność do przestępstwa mierzona jest najczęściej 3-, 5- lub 10-letnią katamnezą⁹⁹. Dane statystyczne dotyczące prawomocnych skazań osób dorosłych gromadzone przez polskie Ministerstwo Sprawiedliwości na podstawie wpisów do Krajowego Rejestru Karnego od 2013 r. obejmują także liczby skazanych, którzy powrócili do przestępstwa w ciągu 5 lat od uprawomocnienia się orzeczenia (także z uwzględnieniem skazań, które uległy zatarciu). Dane te, zaprezentowane w tabeli 16, nie są niestety dostępne za ubiegłe lata – ostatnim rokiem badania tak rozumianej powrotności był rok 2020. Jednak nawet te dostępne informacje pokazują wyraźne dysproporcje, jeżeli chodzi o powrotność do skazania osób skazanych na różne rodzaje kar. O ile bowiem przeciętny odsetek osób, które powróciły do przestępstwa w ciągu 5 lat po skazaniu, wynosił 24,3%, to już wśród skazanych na karę bezwzględnego pozbawienia wolności wynosił on 33,3%, a wśród skazanych na karę grzywny – 18,6%. Powrotność do przestępczości po skazaniu na karę ograniczenia wolności była bardzo zbliżona do powrotności po karze bezwzględnego pozbawienia wolności. W analizowanym okresie spadła powrotność wśród skazanych na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem wykonania najprawdopodobniej ze względu na zmianę struktury skazanych na nią – po 2015 r. na tę karę mogą liczyć właściwie jedynie osoby wcześniej niekarane, które automatycznie mają też niższy odsetek recydywy. Podobnie spadła nieznacznie recydywa po karze grzywny.

⁹⁸ Zob. K. Witkowska-Rozpara, *Efektywność warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w świetle badań aktowych*, Warszawa 2025, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2025/09/2025_AWS_K_Witkowska-Rozpara_Efektywnosc-warunkowego-zawieszenia.pdf (dostęp: 9.12.2025); K. Witkowska-Rozpara, *Efektywność warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – kontynuacja*, Warszawa 2025, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2025/10/2025-Witkowska-Rozpara-K-Efektywnosc-warunkowego-zawieszenia-wykonania-kary-pozbawienia-wolnosc.pdf> (dostęp: 9.12.2025).

⁹⁹ *Ibidem*.

Niestety prezentowane dane mają istotne ograniczenia – nie prezentują np. poziomu recydywy skazanych na poszczególne rodzaje przestępstw wymienionych w kodeksie karnym i innych ustawach i prezentują jedynie dane ogólnopolskie. Bardziej szczegółowych danych mogą dostarczyć projekty analizujące powrotność do przestępstwa konkretnych grup skazanych. W latach 2024–2025 taki projekt podjęty był w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w odniesieniu do kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary¹⁰⁰.

TABELA 16. Powrotność do przestępstwa po 5 latach od uprawomocnienia się skazania na poszczególne kary

Liczba osób skazanych						
Data skazania	Data badania	Ogółem skazanych	Bezwzględne pozbawienie wolności	Pozbawienie wolności w zawieszeniu	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna
2009	2013	376 960	28 859	222 641	39 549	84 305
2010	2014	375 980	28 688	218 786	43 409	84 858
2011	2015	373 542	29 884	210 738	44 296	88 390
2012	2016	357 862	30 136	195 787	45 093	86 661
2013	2017	309 632	29 066	170 211	36 953	73 272
2014	2018	272 374	28 051	152 449	29 687	62 084
2015	2019	235 693	26 619	121 130	28 217	59 642
2016	2020	245 595	33 234	70 361	52 148	89 754

Liczba skazanych, którzy powrócili do przestępstwa w ciągu 5 lat od uprawomocnienia się orzeczenia						
Data skazania	Data badania	Ogółem skazanych	Bezwzględne pozbawienie wolności	Pozbawienie wolności w zawieszeniu	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna
2009	2013	95 651	10 457	52 231	13 846	19 070
2010	2014	97 057	10 147	53 357	14 964	18 576
2011	2015	95 248	10 071	52 890	14 278	17 997
2012	2016	86 589	9 805	48 459	13 285	15 033
2013	2017	71 124	9 082	39 835	10 825	11 376
2014	2018	62 167	8 848	34 729	9 160	9 428
2015	2019	55 583	8 687	27 896	9 214	9 783
2016	2020	59 647	11 065	13 224	17 840	17 514

¹⁰⁰ Zob. K. Witkowska-Rozpara, *Efektywność warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – kontynuacja...*

Odsetek skazanych, którzy powrócili do przestępstwa						
Data skazania	Data badania	Ogółem skazanych	Bezwzględne pozbawienie wolności	Pozbawienie wolności w zawieszeniu	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna
2009	2013	25,4%	36,2%	23,5%	35,0%	22,6%
2010	2014	25,8%	35,4%	24,4%	34,5%	21,9%
2011	2015	25,5%	33,7%	25,1%	32,2%	20,4%
2012	2016	24,2%	32,5%	24,8%	29,5%	17,3%
2013	2017	23,0%	31,2%	23,4%	29,3%	15,5%
2014	2018	22,8%	31,5%	22,8%	30,9%	15,2%
2015	2019	23,6%	32,6%	23,0%	32,7%	16,4%
2016	2020	24,3%	33,3%	18,8%	34,2%	19,5%

Źródło: Tablica 3.13. Powrotność do przestępstwa osób dorosłych z wyrokiem I instancji uprawomocnionym z zestawień statystycznych dot. skazań prawomocnych Ministerstwa Sprawiedliwości z lat 2013–2020.

7. Udział grzywien w dochodach wymiaru sprawiedliwości

Paweł Ostaszewski

Siemaszko i Ostaszewski w swoich analizach/danych z lat 2009–2010 ustalili, że grzywiny stanowiły około 3% wszystkich dochodów budżetowych sądów apelacyjnych i okręgowych oraz nawet 20% dochodów budżetowych sądów rejonowych¹⁰¹. W tych latach łącznie średniorocznie do budżetu Skarbu Państwa z tytułu grzywien uiszczanych na konta sądów wpłynęło 339 mln zł, co stanowiło 16,2% sumy dochodów sądów powszechnych, niecałe 6% sumy kosztów funkcjonowania sądów powszechnych¹⁰² i jedynie 0,1% łącznej rocznej kwoty dochodów i wydatków budżetu państwa¹⁰³. Wydaje się więc, że kwoty grzywien nie stanowiły jednak w tamtych latach sumarycznie szczególnie istotnego czynnika w polityce fiskalnej całego kraju, ale miały pewne znaczenie w dochodach poszczególnych sądów, szczególnie tych najniższego szczebla.

Na podstawie najnowszych danych budżetowych Ministerstwa Sprawiedliwości zweryfikowano, czy wpływy do budżetu państwa z tytułu grzywien orzekanych przez sądy podlegają zmianom. Zwróciliśmy się do Departamentu Budżetu i Inwestycji MS o przekazanie sprawozdań z wykonania planu dochodów budżetowych Rb-27 z lat 2010–2024. Otrzymane dane dotyczyły jedynie lat 2013–2024 (zob. tab. 17) i potwierdziły wcześniejsze ustalenia. W analizowanych 12 latach łączne roczne dochody budżetu państwa wzrosły ponad dwukrotnie, a od 2010 r. nawet ponad dwuipółkrotnie. Analogicznie (2,2 raza) wzrosły w tym czasie także dochody sądów powszechnych, a dochody z grzywien od osób fizycznych (paragraf 0570) o 77%. Co ważne i co opisywaliśmy w punkcie 4 niniejszego raportu, ten wzrost wpływów z grzywien miał miejsce pomimo braku wzrostu w tym samym czasie bezwzględnej liczby orzekanych i wykonywanych grzywien oraz spadku liczby grzywien wyegzekwowanych przez komorników. Wynika więc on raczej ze wzrostu ściągальności grzywien w wyniku

¹⁰¹ A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego*, Warszawa 2013, <https://old.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Efektywność-sądownictwa-powszechnego-oprac-12-1.pdf> (dostęp: 2.12.2025), s. 12.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Por. Ustawa budżetowa na rok 2010 z dnia 22 stycznia 2010 r. (Dz. U. Nr 19 poz. 102).

dobrowolnych wpłat i sygnalizowanego już wzrostu (choć niezbyt dużego) średnich kwot orzekanych grzywien. Szybciej rosnące łączne dochody całego budżetu państwa i sądów powszechnych niż wpływy z grzywien prowadzą także do systematycznego spadku ich udziału w tych dochodach. Jeszcze raz pokazuje to w dużym stopniu niewykorzystany potencjał kary grzywny i, paradoksalnie, pomimo wzrostu jej udziału w strukturze wszystkich orzekanych kar, na jej zmniejszającą się rolę. Celowe byłoby więc istotne podniesienie kwot orzekanych grzywien, co urealniłoby jej dolegliwość w sytuacji zauważalnej poprawy sytuacji ekonomicznej większości społeczeństwa.

TABELA 17. Dochody z tytułu grzywien na tle dochodów sądów powszechnych, wymiaru sprawiedliwości i budżetu państwa

Rok	Dochody budżetu państwa (w zł)	Dochody sądów powszechnych (w zł)	Dochody sądów z grzywien od osób fizycznych (w zł)	Proc. dochodów sądów z grzywien
2013	275 729 440 000	2 217 306 805,26	339 942 147,56	15,3
2014	277 782 224 000	2 215 253 208,88	360 011 499,11	16,3
2015	286 700 000 000	2 257 612 856,24	395 605 303,57	17,5
2016	313 808 526 000	2 362 914 367,67	424 550 850,85	18,0
2017	325 428 002 000	2 526 191 319,89	433 091 068,59	17,1
2018	355 705 405 000	2 410 569 188,15	428 952 143,87	17,8
2019	387 734 520 000	2 628 860 057,79	432 848 047,78	16,5
2020	398 671 644 000	2 715 860 543,93	377 488 708,44	13,9
2021	482 985 154 000	3 301 834 601,10	425 238 683,79	12,9
2022	491 936 950 000	3 658 713 937,60	486 335 029,56	13,3
2023	601 378 366 000	4 386 634 130,95	571 930 240,62	13,0
2024	626 075 747 000	4 974 191 975,86	603 177 492,22	12,1

Źródło: Ustawa budżetowa na rok 2010 z dnia 22 stycznia 2010 r. (Dz. U. Nr 19 poz. 102); Ustawa budżetowa na rok 2011 z dnia 20 stycznia 2011 r. (Dz. U. Nr 29 poz. 150); Ustawa budżetowa na rok 2012 z dnia 2 marca 2012 r. (Dz. U. poz. 273); Ustawa budżetowa na rok 2013 z dnia 25 stycznia 2013 r. (Dz. U. poz. 169 ze zm.); Ustawa budżetowa na rok 2014 z dnia 24 stycznia 2014 r. (Dz. U. poz. 162); Ustawa budżetowa na rok 2015 z dnia 15 stycznia 2015 r. (Dz. U. poz. 153 ze zm.); Ustawa budżetowa na rok 2016 z dnia 25 lutego 2016 r. (Dz. U. poz. 278 ze zm.); Ustawa budżetowa na rok 2017 z dnia 16 grudnia 2016 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 108 ze zm.); Ustawa budżetowa na rok 2018 z dnia 11 stycznia 2018 r. (Dz. U. poz. 291); Ustawa budżetowa na rok 2019 z dnia 16 stycznia 2019 r. (Dz. U. poz. 198); Ustawa budżetowa na rok 2020 z dnia 14 lutego 2020 r. (Dz. U. poz. 571 ze zm.); Ustawa budżetowa na rok 2021 z dnia 20 stycznia 2021 r. (Dz. U. poz. 190 ze zm.); Ustawa budżetowa na rok 2022 z dnia 17 grudnia 2021 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 270); Ustawa budżetowa na rok 2023 z dnia 15 grudnia 2022 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 256 ze zm.); Ustawa budżetowa na rok 2024 z dnia 18 stycznia 2024 r. (Dz. U. poz. 122 ze zm.), sprawozdania z wykonania planu dochodów budżetu państwa – sądów powszechnych RB-27 za lata 2013–2024.

Zakończenie

Polska jest krajem o bardzo wysokim, w stosunku do pozostałych państw europejskich, współczynniku prizonizacji, czyli liczby osób pozbawionych wolności przypadającej na 100 tys. mieszkańców. Jednocześnie przestępczość w Polsce od pierwszych lat XXI w. utrzymuje się na stosunkowo niskim poziomie, nietłumaczącym tak dużej liczby więźniów. Struktura kar orzekanych w Polsce zmieniła się istotnie na przestrzeni ostatnich 10 lat. Wprowadzenie nowelizacji kodeksu karnego i niektórych innych ustaw z 2015 r.¹⁰⁴ doprowadziło do zdecydowanego spadku orzeczeń kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary z 51% w 2015 r. do 16% w 2024 r. W miejsce tej kary częściej zaczęły być orzekane ograniczenie wolności i właśnie analizowana w tym opracowaniu grzywna. W raporcie skupiono się na analizie przepisów regulujących orzekanie i wykonywanie kary grzywny w Polsce i wybranych państwach europejskich, polskich i międzynarodowych danych statystycznych opisujących stosowanie tej kary oraz danych o powrotności do przestępstwa po jej orzeczeniu i udziale łącznych wpływów do budżetu z jej tytułu w budżecie sądów powszechnych i całego Skarbu Państwa.

Dotychczasowe badania wskazują, że w przypadku osób lepiej sytuowanych oraz posiadających regularne źródło dochodu w postaci pracy zawodowej czy emerytury lub renty wzrastają szanse na uiszczenie orzeczonej grzywny. Jednocześnie analizy dotyczące egzekucji niespłaconych grzywien pokazują raczej niską skuteczność działań komorniczych. Większe znaczenie ma w tym kontekście realne poczucie zagrożenia zamianą niezapłaconej grzywny na prace społecznie użyteczne lub na zastępczą karę pozbawienia wolności, w obliczu którego dokonywane są wpłaty. Trudno tu jednak określić, czy mają one miejsce z już posiadanych, ale ukrywanych dotychczas środków finansowych, czy z pomocą innych osób.

¹⁰⁴ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015 poz. 396).

Wymierzone przez lata w Polsce grzywny – mimo zwiększających się ich średniej kwoty i liczby stawek – plasują się raczej w dolnych granicach przewidzianego w ustawie zagrożenia. Przy równoczesnym regularnym wzroście wynagrodzenia minimalnego zwiększa się rozbieżność między jego wysokością a przeciętnie orzekanymi kwotami grzywny. Biorąc pod uwagę konieczność uwzględnienia przy jej wymiarze stanu majątkowego sprawcy, stawia to pod znakiem zapytania skuteczność istniejących mechanizmów jego weryfikacji. Wydaje się bowiem, że deklaratywne oświadczenie samego skazanego, w którego interesie leży raczej wykazanie jak najniższego stanu posiadania, może rodzić pole do nadużyć. Jednocześnie pozostaje ono najłatwiej dostępnym i najtańszym sposobem określania stanu majątkowego. Alternatywnym podejściem mogłoby być bazowanie nie na wysokości deklarowanych przez oskarżonego dochodach, ale przeciętnych lub nawet minimalnych dochodach w kraju. Znaczny wzrost minimalnego miesięcznego wynagrodzenia w Polsce w ostatnich latach prowadzi do konstatacji, że najczęściej orzekane kwoty stawek dziennych grzywny całkowicie nie przystają do możliwości zarobkowych oskarżonych i powinny istotnie wzrosnąć.

Obserwowany w Polsce stały wzrost zamożności społeczeństwa powinien prowadzić do wzrostu spłacalności orzekanych grzywien i jednocześnie powinien być przesłanką do zwiększenia częstości stosowania tej kary i podniesienia jej przeciętnego wymiaru. Na istniejący potencjał częstszego jej stosowania wskazują też obserwowane znaczne rozbieżności w odsetkach udziału kary samoistnej grzywny w poszczególnych okręgach sądowych i poszczególnych sądach¹⁰⁵ oraz najniższy poziom recydywy po tej karze spośród wszystkich kar i spadający udział wpływów do budżetów sądów z tytułu grzywien.

¹⁰⁵ Zob. J. Klimczak et al., *Geografia karania...*; B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, *Spójność karania...*

Bibliografia

- Aebi M.F. et al., *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2024. Seventh edition. Preliminary publication*, Lausanne 2024.
- Alternatywy pozbawienia wolności w państwach postsocjalistycznych*, Instytut Nauk Prawnych PAN, <https://inp.pan.pl/badania-naukowe/alternatywy-pozbawienia-wolnosci-w-panstwach-postsocjalistycznych/>.
- Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1986.
- Coca-Vila I., *What's really wrong with fining crimes? On the hard treatment of criminal monetary fines*, „Criminal Law and Philosophy” t. 16 nr 2 (2022), DOI: 10.1007/s11572-021-09623-3.
- Codice penale, o historii włoskich kodyfikacji karnych*, Włochy – przewodnik turystyczny, 29.03.2018, <https://wlochy.edu.pl/codice-penale-o-historii-wloskich-kodyfikacji-karnych/>.
- Dadak W., *Grzywna samoistna w stawkach dziennych*, Warszawa 2011.
- Demleitner N., *Smart public policy: replacing imprisonment with targeted nonprison sentences and collateral sanctions*, „Stanford Law Review” t. 58 (2005).
- Desmet P., Gerhards L., Weber F., *Is compensation fine? Sanction schemes and their effects on deterrence and trust*, Londyn 2024.
- Faraldo Cabana P., *A certain sense of fairness? Why fines were made affordable*, „European Journal of Criminology” t. 12 nr 5 (2015), DOI: 10.1177/1477370815587765.
- Friedman B. et al., *What is wrong with monetary sanctions? Directions for policy, practice, and research*, „RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences” t. 8 nr 1 (2022), DOI: 10.7758/RSF.2022.8.1.10.
- Gneezy U., Rustichini A., *A fine is a price*, „The Journal of Legal Studies” t. 29 nr 1 (2000), DOI: 10.1086/468061.
- Gruszczynska B., Marczewski M., Ostaszewski P., *Spójność karania. Obraz statystyczny stosowania sankcji karnych w poszczególnych okręgach sądowych*, „Prawo w Działaniu” t. 19 (2014).

- Jakubowska-Hara J., *Rola kary grzywny w polityce kryminalnej* [w:] *Reformy prawa karnego. W stronę spójności i skuteczności*, red. J. Utrat-Milecki, Warszawa 2013.
- Jankowski M., Momot S., *Egzekwowanie grzywn i niektórych należności sądowych zasądzonych w postępowaniu karnym*, Warszawa 2015.
- Kantorowicz-Reznichenko E., *Day-fines: should the rich pay more?*, „Review of Law & Economics” t. 11 nr 3 (2015), DOI: 10.1515/rle-2014-0045.
- Kantorowicz-Reznichenko E., Kerk M., *Day fines: asymmetric information and the secondary enforcement system*, „European Journal of Law and Economics” t. 49 nr 3 (2020), DOI: 10.1007/s10657-020-09658-2.
- Klimczak J. et al., *Geografia karania. Obraz statystyczny spójności stosowania sankcji karnych* [w:] *Ius redigere in artem. Księga XXX-lecia Instytutu Wymiaru sprawiedliwości*, red. M. Romanowski, P. Sobczyk, M. Wielec, Warszawa 2022.
- Kopeć M., *Praktyka orzekania kar zastępczych w miejsce niewykonanej kary grzywny na podstawie analizy akt spraw sądowych*, Warszawa 2025.
- Kosonoga-Zygmunt J., Art. 33 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025.
- Kurz T., Thomas W.E., Fonseca M.A., *A fine is a more effective financial deterrent when framed retributively and extracted publicly*, „Journal of Experimental Social Psychology” t. 54 (2014), DOI: 10.1016/j.jesp.2014.04.015.
- Lasry E., *Corporate liability in France*, Global Compliance News, <https://www.globalcompliance.com/white-collar-crime/corporate-liability-in-france>.
- Łabuda G., Art. 32 [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Măglaș A., *The criminal fine and its conversion into imprisonment in Romanian law: how it is calculated and what risks you face in practice*, <https://www.maglas.ro/en/blog-avocat/the-criminal-fine-and-its-conversion-into-imprisonment-in-romanian-law-how-it-is-calculated-and-what-risks-you-face-in-practice>.
- Majewski J., Art. 32 [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1-52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932.
- Makarewicz J., *Prawo karne ogólne*, Kraków 1914.
- Martin K.D. et al., *Monetary sanctions: legal financial obligations in US systems of justice*, „Annual Review of Criminology” t. 1 nr 1 (2018), DOI: 10.1146/annurev-criminol-032317-091915.
- Melezini M., *Kara grzywny* [w:] *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, red. M. Melezini, Warszawa 2016.
- Melezini M., *Kara grzywny* [w:] *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, „System Prawa Karnego”.
- Melezini M., *System wymiaru grzywn w nowym Kodeksie karnym*, „Monitor Prawniczy” nr 3 (1998).

- Morrison Piehl A., Williams G., *Institutional requirements for effective imposition of fines* [w:] Cook P.J., Ludwig J., McCrary J., *Controlling crime: strategies and tradeoffs*, Chicago 2011.
- Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, red. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak, Warszawa 1997.
- O'Malley P., *Theorizing fines*, „Punishment & Society” t. 11 nr 1 (2009), DOI: 10.1177/1462474508098133.
- Ostaszewski P. et al., *Atlas przestępczości w Polsce 7*, Warszawa 2025.
- Ostaszewski P., *Ściągłość świadczeń pieniężnych i nawiązek orzekanych na rzecz Funduszu Sprawiedliwości*, „Prawo w Działaniu” t. 55 (2023), DOI: 10.32041/pwd.5508.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2025.
- Pradel J., *Francuski kodeks karny z r. 1994*, Lublin 1996.
- Radecki W., *Nowy czeski kodeks karny*, „Prokuratura i Prawo” nr 7-8 (2009).
- Siemaszko A., Ostaszewski P., *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego*, Warszawa 2013.
- Sługocki L., *Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie*, Warszawa 1984.
- Szymanowski T., *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki karnej*, Warszawa 2010.
- Utrat-Milecki J., *Penologia ogólna. Perspektywa integralnokulturowa*, t. 2, Warszawa 2022.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo ochrony środowiska, VI kadencja, druk sejm. nr 1854.*
- Wagenaar A.C. et al., *General deterrence effects of U.S. statutory DUI fine and jail penalties: Long-term follow-up in 32 states*, „Accident Analysis & Prevention” t. 39 nr 5 (2007), DOI: 10.1016/j.aap.2007.01.003.
- Wiśniewska K.A., *Koszty kary kryminalnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 93 (2016).
- Witkowska-Rozpara K., *Efektywność warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w świetle badań aktowych*, Warszawa 2025.
- Witkowska-Rozpara K., *Efektywność warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – kontynuacja*, Warszawa 2025.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 12 października 2000 r., II AKa 168/00, KZS 2000, nr 11, poz. 38.